

„Padlé“ plzeňské ženy v 19. století

Barbora Maňáková

Abstract: The thesis deals with the history of prostitution in Pilsen and other pathological phenomena related to it. Thesis is focused on the preface to the issue of prostitution and legal approaches which are defined to prostitution. Pivotal part is about brothels in Pilsen in the 19th century and their distribution along with comparison of Pilsen with other cities at the same time. The work also probes into the data of registry office that illustrates the number of illegitimate births in 19th century London.

Key words: Prostitution, brothels, Pilsen, reglementation, abolicionism, prohibition, 19th century

V současném českém dějepisectví se těší nebyvalému zájmu dějiny české každodennosti, v jakém světě se žilo a především to, jak se žilo. Součástí této problematiky je bezpochyby osobní a intimní život jednotlivců, jenž se stává stále vyhledávanějším tématem pro historické bádání.¹⁾ I přes zvýšený zájem o dějiny každodennosti v českých zemích nebyla doposud v Plzni komplexně zpracována problematika ženské otázky, předně ženské kriminality a s ní související prostituci jako sociálně-patologickým jevem v 19. století – jakkoliv se dnes jedná o diskutované téma.

V soudobé historické obci se ženská kriminalita a prostituce stala námětem zejména pro publikace Mileny Lenderové²⁾ či studie Stanislavy Musilové (Klečákové).³⁾ A ačkoliv studií a publikací, které se tomuto tématu věnují, není nedostatek, žádná z nich se konkrétně nezabývá vývojem prostituce na území města Plzně, tím spíše prostitucí na tomto území jen v 19. století. Odborné texty k této problematice z jiných oblastí českých zemí nám přesto mohou pomoci, a to ke komparaci s vývojem v Plzni v tomtéž období.

Prostituce a padlé ženy se v každém věku podrobují jiným legislativním přístupům. Mezi tři základní legislativní úpravy je řazena *prohibice*, tj. úplné zakázání prostituce, dále *reglementace*, čili tolerování prostituce jako nutného zla, a *abolice*,⁴⁾ jejímž

1) Za zmínku jistě stojí publikace Markéta MAŠKOVÁ, *Staré plzeňské hostince aneb Kde se v Plzni jedlo, pilo a veskrze dobře žilo*, Plzeň 2014.

2) Například Milena LENDEROVÁ, *Chytila patrola... aneb prostituce za Rakouska i republiky*, Praha 2002.

3) Namátkou Stanislava KLEČÁKOVÁ – Eva FRANCOVÁ, „Ve jménu veřejného pořádku a slušnosti“ aneb prostituce v Kutné Hoře na přelomu 19. a 20. století, in: *Historie 2003. Celostátní studentská vědecká konference*, Pardubice 4.–5. prosince 2003, Pardubice, 2004, s. 193–232.; Stanislava KLEČÁKOVÁ – Eva FRANCOVÁ, *Vojáci a prostitutky v Kutné Hoře na přelomu 19. a 20. století*, Krásné Město 3, 2004, s. 7–8.; Stanislava KLEČÁKOVÁ, *Obsluhoval jsem v Ráji, aneb prodejná láska v Čáslavi*, Pandora, kulturně literární revue, 2009, č. 18, s. 131–141.

4) V červenci 1922 vešel v platnost aboliční zákon *O potírání pohlavních nemocí* č. 141/22 Sb. a předpisy k tomuto zákonu z 21. ledna 1924, který nařizoval odnětí a následně zničení zdravotních knížek nevěstek. Nařízení se netýkalo evidenčních záznamů a jiných spisů dohlížejících na potírání prostituce, přesto však byla většina pramenů zničena. (M. LENDEROVÁ, *Chytila patrola*, s. 49–52.) Kvůli tomuto nařízení se pramenů k problematice dochovalo poskrovnu. Důležitější informace nám mohou poskytnout protokoly městské rady, které se zachovaly v poměrně široké míře. Jsme však odkázáni na vůli městských úředníků 19. století, do jaké míry se chtěli zabývat prostitucí. Téma se stalo palčivým především v roce 1893, z něhož je k dispozici většina současných pramenů. V tomto roce došla plzeňskému obyvatelstvu trpělivost a občané zahltili městskou radu mnoha stížnostmi. Dalším stěžejním pramenem nám může být fond Krajský soud Plzeň I, který vznikl 1. července 1850 a je význačným zdrojem pro postižení situace nejen v oblasti prostituce, ale vůbec všech kriminálních případů projednávaných na

cílem je odstranit příčiny vedoucí k prostituci, a tím i tento společenský jev. Pro 19. století je typickým zákonným přístupem reglementace, a ačkoliv tomu tak nemuselo být všude okamžitě, právě pro Plzeň v 19. století se stala aktuální legislativní úpravou. Prostituci a kuplířství sice upravovaly říšské zákony, ale konečný rozsudek a trest byl nyní v kompetenci městského úředníka.^{5]}

Ještě na konci 19. století byla prostituce spíše tabuizovaným tématem. Michel Foucault tyto projevy shledává v celém 19. století a dává je za příčinu pozůstatkům viktoriánské prudernosti. Situaci definuje v několika jednoduchých větách: „*Sexualita byla na jednu pečlivě držena pod zámek. Uklidila se do ústraní. Konfiskovalo ji párové manželství a beze zbytku ji pohltila vážnost reprodukční funkce. O sexu se mlčí.*“^{6]} Jak autor dále uvádí, jedinými místy tolerance se staly veřejné domy a sanatoria; prostitutka, zákazník, pasák, psychiatr a jeho hysterik směli dávat průchod svým radovánkám jen v ústraní.^{7]}

V průběhu 19. století zároveň začaly do popředí pronikat názory zastánců abolicionismu, jejichž cílem byla osvěta. Ti prostituci nespatořovali jen v nemravném chování žen, nýbrž i ve stejném chování mužů, kteří ženy navštěvovali. Během 19. století také došlo k oddělení genderových rolí a na základě genderu k rozlišení životního prostoru na vnitřní, který je spojen s ženou, a veřejný, který se stává doménou muže. Prostor vnitřní vymezoval manželské povinnosti, ke kterým patřil pohlavní styk; muž nesměl manželku k pohlavnímu styku nutit, manželka naproti tomu neměla manželovi toto právo upírat, avšak zároveň si měla zachovat cudnost.^{8]} Dobový diskurz předpokládal, že „(...) žena je ve své přirozenosti bytostí nekriminální a její kriminalizace je až důsledkem neřádného zapojení do nepřislusného veřejného prostoru.“^{9]} A z toho důvodu bylo manželství, respektive mateřství, považováno za nejúčinnější prevenci proti ženské kriminalitě (především proti prostituci).^{10]}

Druhá polovina 20. století zaznamenává nové přístupy k sexualitě a prostituci. Tato problematika se stala žhavým tématem ve feminismu, jen v tomto proudu vzniklo mnoho prací a úhlů pohledu na *padlé ženy*. *Dějiny moderní prostituce nabízejí dynamický pohled na soukromý život žen*, jakož i na *fungování medicíny a patriarchátu*, a *zdůrazňují, že je třeba pochopit, jak spolu souvisí gender a sexualita.*^{11]}

Některé feministické proudy shledávají prostituci jako nežádoucí především proto, že nadále potvrzuje historicky danou mužskou nadvládu nad ženami. Prostitutka je tímto proudem vnímána jako „(...) vzor ženské sociální, sexuální a ekonomické podřízenosti.“^{12]} *Autorky*^{13]} tohoto proudu *chápu prostituci jako násilí na ženách; násilí nejen*

Plzeňsku ve druhé polovině 19. století.

5] K zákonů, a zákoníkům upravujícím prostituci viz dále.

6] Michael FOUCAULT, *Dějiny sexuality I. Vůle k vědění*, Praha 1999, s. 9.

7] Tamtéž, s. 11.

8] Milena LENDEROVÁ – Tomáš JIRÁNEK – Marie MACKOVÁ, *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*, Praha 2013, s. 159.

9] Stanislava MUSILOVÁ, *Padlé ženy v mikrosondě*, in: Útisk – charita – vyloučení. Sborník příspěvků z 34. ročníku Symposia k problematice 19. století, Praha 2015, s. 256.

10] Tamtéž, s. 257.

11] Jane SCOLAR, *The 'subject' of prostitution: Interpreting the discursive, symbolic and The 'subject' of prostitution: Interpreting the discursive, symbolic and material position of sex/work in feminist theory*, in: *Feminist Theory* 3, 2004, s. 343–355. Dostupné z URL:

<<http://ssrn.com/abstract=1868127>> nebo <<http://fty.sagepub.com/content/5/3.toc>>. [8. 2. 2015].

12] Tamtéž, s. 344.

13] Zvláště Kate Millettová, autorka knihy *Sexuální politika z roku 1970*, dále Kathleen Barryová, která se účastnila vzniku nevládní organizace Coalition Against Trafficking in Women (CATW).

v praxi prostituce, ale především jako násilí v samotné myšlence „nákupu sexu“, která je považována za neoddělitelně spjatou se systémem heterosexuality a mužské síly, což podle nich představuje „(...) absolutní ztělesnění patriarchální mužské výsady.“ Tyto myšlenky podle nich tvoří jednoduchou rovnici: prostituce rovná se mužské sexuální chování charakterizované třemi různě kombinovanými prvky, tj. výměna zboží, promiskuita a emocionální lhostejnost.^{14]}

Vedle tohoto proudu vyrostl radikální program, který zachytila Gail Phetersonová ve své knize *A Vindication of the Rights of Whores* (1989). Představitelé nesouhlasí s obrazem prostitutky jako pouhé oběti; bojují za uznání prostituce a ostatních činností spojených se sexuálním průmyslem jako každé jiné práce, která nebude právně diskriminována.^{15]}

V moderně a postmoderně vznikla celá řada dalších názorových proudů, které vymezují a snaží se pochopit tento sociální jev. V této studii není prostor pro zachycení všech postojů, které se vůči prostituci vymezily; z toho důvodu jsou představeny výše napsané, které se staví do vzájemného kontrastu k abolicionistickým názorům z počátku 20. století.

Pojem prostituce je dnes definován jako „poskytování pohlavního styku za plat, z profese“.^{16]} Prostituce má určité formy, kterými je vymezována; může být registrovaná (postavena pod dozor), tajná nebo trpěná bez jakéhokoliv legislativního omezení, dále může být pravidelná, provozovaná jako zaměstnání a zajišťující konající osobě veškerý příjem, nebo příležitostná, která je popisována jako doplňková činnost k nějakému jinému a stálému povolání.^{17]}

Definice pro vymezení pojmu byly dříve obsáhlejší, o to spíše však spekulativnější; například dle pražského městského lékaře z počátku 20. století Duchoslava Panýrka se jedná o „(...) pohlavní styk ženy s mužem, touto po živnostensku, t. j. za peníze, prováděný – s každým mužem, který zaplatí.“^{18]} Prostituce však neprobíhala jen mezi dvojicí rozdílného pohlaví, a navíc ji nelze zúžit na pouhé jednání a chování nevěstek. Pojem zahrnuje i chování a jednání kuplířek či kuplířů, provozovatelů bordelů, kteří na rozdíl od nevěstek nebývali anonymní a byli svému okolí známější než *padlé ženy*.

Postavení padlých žen v habsburské monarchii, potažmo v Plzni v 19. století

Devatenácté století je stoletím zlomovým. V této éře došlo nejen ke změnám na poli hospodářském a kulturním, ale také na poli společenském, neboť se měnily společenské myšlenky a s nimi lidské postoje.

Pro Plzeň 19. století byl typický nárůst společenských událostí a zakládání nových zábavních podniků. Mezi nejproslulejší podniky z počátku 19. století je možno zařadit hostinec „U Bílé růže“ na náměstí, ve kterém byla pořádána divadelní představení,^{19]} z druhé poloviny Gerlachovský dům a „Síň přátelství“ na Lochotíně, která začala ve

14] J. SCOLAR, *The 'subject' of prostitution*, s. 344.

15] Tamtéž, s. 346–347.

16] Ústav pro jazyk český, v. v. i. *Slovník spisovného jazyka českého*. [online]. 2011.

Dostupné z URL: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?heslo=prostituce & sti=66901 & where=full_text>. [25. 12. 2014].

17] M. LENDEROVÁ, *Chytila patrola*, s. 6.

18] Duchoslav PANÝREK, *Pohlavní pud a prostituce mládeže*, Praha 1923, s. 35.

19] Ladislav LÁBEK, *Život a móda v Plzni v XIX. stol.*, Plzeň 1923, s.???

dvacátých letech 20. století upadat.^{20]} Plzeň také skýtala nemalé množství podniků, jež se skrývaly pod různým označením – ať už *hostinec*, *kavárna*, *peleší*, *hampejz* či *bordel* – ale vždy sloužily veskrze jedné a téže činnosti. „Bordeláři“, jak byli často nazýváni majitelé nevěstinců, oficiálně provozovali své *hostince*. Nekalé řemeslo v těchto místech provozovali načerno či pod patronátem městského purkmistrovského úřadu, který dotyčná místa oficiálně nazýval *vykřičené domy*. Samotní sousedé se o místech zmiňovali jen pod hanlivými přízvisky, například *pelechy*, *peleší*, *brlohy*, popřípadě *hampejzy*.

Tato vykřičená místa byla častokrát provozována pod pláštíkem hospodské konfese, ale také konfese kavárenské, která se stala oblíbenou na počátku 20. století. Vůbec první městská kavárna v Plzni, jež zároveň sloužila jako vykřičený dům, se nalézala v domku zvaném U Hroznu.^{21]}

Prostituci v habsburské monarchii upravoval *Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích* z roku 1803, který trestal kuplířství těžkým žalářem v rozmezí jednoho až pěti let v případě, že by byla k prostituci svedena nevinná nebo nezletilá dívka. Na základě tohoto zákoníku bylo souzení obchodu s tělem v kompetenci městské rady, na svobodném uvážení úředníka. Některé tresty byly velmi drastické, proto byly v roce 1848 císařem pozměněny a zcela nahrazeny císařským patentem z května 1852.^{22]} I tento nový trestní zákon nadále nechával trestání nevěstek v pravomoci obce.^{23]} Zákon trestal kuplířství,^{24]} stíhal provozování prostitute v hostincích a krčmách a od roku 1860 byly nevěstky vybaveny i zdravotními knížkami.^{25]}

20] Tamtéž, s. 14.

21] Dle publikace *100 zajímavostí ze staré Plzně* se nevěstinec u p. Moravce nacházel na místě bývalého Staliova pomníku, tj. na místě stávajícího Památníku obětem komunistického teroru na Anglickém nábřeží. Provozovatelem podniku byl pan Moravec, který musel spolu s Národní gardou v roce 1848 chránit osazenstvo svého podniku před rozlíceným davem, jenž chtěl osm lehkých dam naházet do řeky Radbuzy. Naproti domu se nacházel další veřejný dům pana Vrány, který přežil revoluční rok bez úhony. (Petr MAZNY – Vladislav KRÁTKÝ, *100 zajímavostí ze staré Plzně*, Plzeň 2003, s. 66.)

22] Na základě zákona č. 117/1852 ř. z. z 27. května 1852 byly osoby trestány za *přečin* či za *zločin*. Díl I. se věnoval zločinům. Podle paragrafu 20 byl zločin trestán smrtí, žalářem, kasací (tj. zbavení hodnosti či úřadu) aj. Žalář byl dle par. 14 odstupňován na žalář a těžký žalář. Při prvním stupni trestu žaláře nebyl obžalovaný spoután železy, avšak nebylo mu dovoleno scházet se s jinými lidmi v nepřítomnosti dozorce. Odsouzený těžkým žalářem směl s jinými lidmi hovořit jen v případech „zvláštních a důležitých“. Stupně trestu žaláře byly dle par. 17 určovány v rozmezí šesti měsíců až dvaceti let. Druhá hlava dílu II. se věnovala přestupkům a přečinům. Přečin byl dle par. 240 trestán např. peněží, propadnutím zboží, prodejných věcí nebo nářadí ve prospěch chudých a zejména vězením. Vězení bylo dle par. 244 a 245 odstupňováno na první stupeň vězení a druhý stupeň, zvaný tuhé vězení. Trestanec, který byl odsouzen k prvnímu stupni vězení, byl zavřen bez želez a mohl si opatřit výživu vlastními prostředky, výkon práce v době vězení byl na základě jeho uvážení. Odsouzený k tuhému vězení ve věznicí setrval také bez želez, ale strava a práce mu byla určena dle předpisů a možností trestnice a nedovolovalo se mu s nikým se scházet či mluvit bez přítomnosti dozorce vězňů. Podle par. 246 bylo také uznáváno domácí vězení. Nejkratší vězení trvalo čtyřicet hodin, nejdelší šest měsíců. Zákon č. 117/1852 ř. z. ze dne 27. května 1852 o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících ke dni 1. 1. 1927. Dostupné z URL: <<http://;epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=17 & Section=1 & IdPara=1 & ParaC=2>>. [18. 9. 2015].

23] M. LENDEROVÁ, *Chytila patrola*, s. 35–36.

24] Jinak také lenocinium či svodnictví. Kuplířství spadá, stejně jako prostitute či smilstvo obecně, do kategorie mravnostních deliktů. Až do pozdního středověku bylo trestáno smrtí, počínaje *Všeobecným zákoníkem o zločinech a trestech* z roku 1878 hovoříme o přečinění vedoucím ke zkažení mravů. Následující zákoníky kuplířství uvádějí jako přestupek a v případě svedení nezletilé osoby jako zločin. Zákon z roku 1803 řadí kuplířství mezi zločiny smilstva a trestá je těžkým žalářem v rozmezí jednoho až pěti let. Zákon z roku 1852 navazuje na předešlou legislativu a trest ponechává stejný. Od roku 1889 a 1891 byla z kuplířství obviněna pouze osoba, která se podílela na prostituci bez dodržování policejních a zdravotních předpisů. Více k vymezení a uzákonění kuplířství: Daniela TINKOVÁ, *Hřích, zločin, šilenství v čase odkouzlování světa*, Praha 2004; o proměně trestního práva Jiří FRANCEK, *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha 1999.

25] M. LENDEROVÁ, *Chytila patrola*, s. 36.

Na základě zákoníku z roku 1852 bylo kuplířství trestáno podle paragrafu 512, dále paragrafy číslo 502 a 510 trestaly cizoložství. V královském městě Plzni byl nejčastěji citován výše zmíněný paragraf 512 a poté paragraf 5 z nového zákoníku z roku 1885, který však nepřinášel příliš nových úprav. Trestání žen provozujících prostituci bylo ponecháno „úřadu bezpečenskému“ čili policii. Ženy měly být potrestány v případech, pokud nedbaly policejního potrestání a pokračovaly v živnosti, byli-li policejně stíhány, provozovaly-li živnost, i když věděly, že byly nakaženy venerickou chorobou, vzbuzovaly-li pohoršení a sváděly-li mladistvé osoby.^{26]}

Na základě výše zmíněných paragrafů 512 a 5 byly v Plzni vedeny stížnosti, a to i proti vykřičeným domům, jež byly městskou radou trpěny. A právě z tohoto důvodu, že byli soudně trestáni i majitelé trpěných bordelů, požádala 15. března 1894 Stálá zdravotní komise v Plzni město Prahu o radu, jakým způsobem upravit prostituci a zda by metropole mohla plzeňským radním poskytnout opis úředních nařízení.^{27]} Naproti tomu město Praha se při vydávání svých vyhlášek a regulaci prostituce radila s kolegy v Berlíně.^{28]}

Policejní kontroly se týkaly nejen trpěných bordelů, ale také podezřelých hostinců a soukromých bytů. Zatímco v Čáslavi pochází nejstarší zápis o kontrole podezřelých hostinců, ve kterých by se měly zdržovat nevěstky, z listopadu 1874,^{29]} v Plzni se shledáváme s podobným případem již v roce 1850.^{30]}

Prostitutky z 19. století můžeme rozlišovat na registrované žijící v nevěstinci, registrované žijící volně a neregistrované. Pouliční prostitutka, i když byla registrovaná, měla vždy komplikovanější život než ta bordelní; musela si samostatně vydělat na jídlo a oblečení, byt a lékařské prohlídky. Zákazník za ní nedocházel, ona si musela vyhledat jeho a přesvědčit ho o výhodnosti své nabídky. Na druhou stranu měla mnohem větší svobodu, jde-li o výběr zákazníka.^{31]}

Během 19. století byly nevěstky v evropských městech vedeny ve dvou knihách, jedna obsahovala seznam všech policejně trpěných bordelů a druhá seznam samotných nevěstek. U každé nevěstky byla zanesena informace, do jakého nevěstince spadá, dále protokol obsahoval popis postavy, obličeje, vlasů a jiných jejích zvláštností. Po zápisu dostala každá žena zdravotní knížku se svou podobiznou, ta jí však byla v případě onemocnění pohlavní chorobou odebrána na dobu neurčitou, tedy dokud by se nevyлéčila. Kniha trpěných bordelů obsahovala seznam všech nevěstek, které se v daném domě vyskytovaly.^{32]}

26] Tamtéž, s. 39.

27] Archiv města Plzně, fond Archiv města Plzeň, inv. č. 8462, sign. 20/II b), kart. 882 – Registratura městské rady 1893–1895. Bordely.

28] M. LENDEROVÁ, *Chytila patrola*, s. 36.

29] Stanislava KLEČÁKOVÁ, *Genderová specifika marginálních vrstev společnosti 19. století. Prostituce v ulicích menšího města* (příspěvek vznikl za podpory grantu IGA UJEP: normy, disciplinace a sociální praxe ve vývoji společnosti od raného novověku do 19. století). Dostupné z URL: <http://konference.osu.cz/sjezd2011ostrava/12_21_program_sekce_f.html>. [1. 2. 2015].

30] Tři městští strážníci byli vysláni na obchůzku po podezřelých domech (do hostinců u Morávkové, Zelenkové a k pradleně Šlesingerové), ve kterých by se mohla nalézat „podezřelá osoba“ Anna Endersová. (SOA Plzeň, Krajský soud Plzeň I, kart. 247, sign. 19 – Protokol o průběhu veřejného přelíčení s Josefou Morávkovou ze dne 2. prosince 1850.

31] M. LENDEROVÁ, *Chytila patrola*, s. 66.

32] Pierre DUFOUR, *Dějiny prostituce: země románské a germánské V, Uherské Hradiště 1905*, s. 212–213.

Denní život nevěstek v Praze byl podle Pierra Dufoura^{33]} srovnatelný s životem nevěstek v ostatních evropských městech. Můžeme tedy předpokládat, že podobný denní režim panoval i v plzeňských vykřičených domech. Ráno ženy vstávaly velmi pozdě, posnídaly a posléze si šly znovu lehnout, nebo vycházely na procházky s bordelářkou. Jedna z příslušnic měla vždy celý den službu a byla „na stráž“ u okna, aby lákala kolemjdoucí.^{34]}

Tyto ženy nežily jen v zahálce, častokrát si svůj volný čas zpestřovaly hudbou a tancem. Nejspíše z toho důvodu byla některá umělecká povolání považována za krůček k neřestem, jak to uvedl i O. Rožánek. Ten mezi nevěstky řadil modelky uměleckých ateliérů, které „(...) *touha po volném životě neb někdy i nezaměstnanost a bída vehnala v nové povolání, v povolání, jež je po většině případu pouhý přechod k úplné prostituci*“,^{35]} dále uváděl herečky a baletky, které žily v sociálně zanedbaných poměrech a nebyly dostatečně finančně odměněny.^{36]}

Z konce 19. století se v plzeňském městském archivu dochovaly *Předpisy policejní týkající se majitelů bordelů a policejně trpěných nevěstek*, které vešly v platnost dne 17. července 1894 za působení městského purkmistra a právníka Václava Petáka. Skrze tyto předpisy jsme schopni nahlédnout do možností, jež měly *padlé ženy* pro svou existenci.

Předpisy podávají svědectví o omezeních, která regulovala život nevěstek a majitelů nevěstinců. Seznam zákazů a nařízení, který byl poměrně obsáhlý a přísný, upravoval zdravotní poměry nevěstek a nařizoval, aby se podrobovaly pravidelné zdravotní prohlídce. Tu vykonával městský lékař, ve své době označovaný jako městský fysik, který do nevěstinců docházel dvakrát týdně, vždy v úterý a pátek.^{37]} Předpisy stanovovaly, aby nevěstky v případě podezření onemocnění pohlavní chorobou uvědomily lékaře a při potvrzení nakažení se nahlásily v nemocnici. Registr se tím snažil zamezit šíření venerických chorob.

Nařízení z těchto důvodů zakazovalo hostům, aby se scházeli s jinými než *policejně trpěnými nevěstkami*. Zajímavé je, že na základě této vyhlášky měli návštěvníci nevěstinců zajištěnou anonymitu a jejich identita nesměla být zveřejňována. Rožánek v souvislosti s lékařskými prohlídkami uvádí: „*Souhlasil bych úplně s moderním oním požadavkem, který žádá, aby každý muž, má-li se zamezit šíření se pohlavních chorob, byl povinen vykazati se v bordelu, že jest zdráv. Proč má býti v platnosti pouze jednostranná nucená prohlídka nevěstek?*“^{38]} Tento přístup k problematice byl typický pro zastávce abolicionismu, podle nichž byly lékařské prohlídky, jimž se musely podrobovat jen ženy, do jisté míry výrazem mužského šovinismu.

Nevěstky, které provozovaly prostituci nezávisle na veřejných domech, se také musely hlásit na policejním úřadě. Policejní úřad s nimi následně naložil dle předpisů, nevěstku a její přihlášku přijal a uznal, nebo ji odmítl. Ty ženy, které byly ve městě trpěny, se musely dvakrát týdně dostavit k lékařské prohlídce, stejně jako nevěstky spadající pod vykřičený dům. Pro ty ženy, které nespádaly do nějakého nevěstince, nevzdával úřad

33] Francouzský autor osmivazkového díla *Dějiny prostituce* z let 1851 až 1854, které vydal pod pseudonymem Pierre Dufour (vlastním jménem Paul Lacroix).

34] P DUFOUR, *Dějiny prostituce* V, s. 216–217.

35] Otakar ROŽÁNEK, *Pud pohlavní a prostituce: vývoj, dějiny, zřízení prostituce a její vliv na choroby pohlavní a ženské* II, Praha 1903, s. 326.

36] Tamtéž, s. 332–337.

37] AMP, fond Archiv města Plzně, inv. č. 8462, sign. 20/II b), kart. 882 – Registratura městské rady 1893–1895. Bordely.

38] Otakar ROŽÁNEK, *Pud pohlavní a prostituce* II, s. 282–284.

samostatné zdravotní knížky, nýbrž byly všechny vedeny v jedné společné knížce. V té bylo zaneseno jméno těch, které jsou povinny se lékařské prohlídce podrobovat a k jejichž jménu byl uváděn městským fysikem jejich zdravotní stav.^{39]}

Kromě zmíněných zdravotních nařízení byly téměř vyloučeny z veřejného společenského života. Bylo jim povoleno navštěvovat pouze ta místa, která jim policejní úřad vymezil, nejčastěji hostince, taneční a veřejné zábavy. Kromě tohoto omezení měly přímo zakázáno „(...) *procházeti se v měsících září, říjnu a listopadu, prosinci, lednu, únoru, březnu a dubnu po 4té hodině, v měsících květnu, červnu, červenci a srpnu po 6té hodině odpoledne na hlavních ulicích a veškerých veřejných sadech.*“^{40]} Navíc jim policejní předpisy nedovolovaly sedět u oken, popřípadě stát ve dveřích nebo před vchody do bytů, aby na sebe neobracely pozornost a nesváděly kolemjdoucí.

Městská nařízení ovšem nebyla jen represivní, ale také se pokusila o zajištění některých práv pro nevěstky. Majitelé nevěstinců podle nich nesměli nevěstky omezovat v jejich svobodě a nesměli je připravit o veškerý majetek (ošacení a jiné věci), se kterým do vykřičeného domu přišly. Dále měli zakázáno trpět v místnostech hluk, zpěv a vše, co by mohlo rušit veřejný pokoj. K tomu jim bylo nařízeno, aby ohlásili jakoukoliv návštěvu osoby příliš mladistvé a aby byli nápomocni policii při šetření zločinů.

Zda byly předpisy striktně dodržovány, není známo; dá se spíše předpokládat, že bordeláři předpisy obcházel, nebo se o to alespoň pokoušeli. Dokazuje to například list Theodora Klapky ze 17. července 1893, ve kterém si u purkmistrovského úřadu stěžoval na nevěstinec u Magdalény Kriegerbeckové v Radčické ulici, jejíž dcera o jedné příslušnici podniku prohlásila: „*Naší Bertě roste něco mezi nohama, musela odjet do Prahy, aby tady nemusela k doktorovi, který by jí na dlouho dal do špitála.*“^{41]} Také máme dle zpráv tamějšího obyvatelstva dokázáno, že se nevěstky z vykřičeného domu u Anny Fouskové „V Stromovce“ v ulici U Sv. Rocha vystavovaly ve dveřích i v oknech, ačkoliv jim to předpisy zakazovaly.^{42]}

Až do první světové války byl systém kontroly v Rakousku-Uhersku v rukách městského policejního úřadu, který nejen kontroloval, ale spolu s městskou radou nařizoval a zakazoval. Lékařské prohlídky zůstaly v pravomoci městského lékaře, výjimečně okresní nemocnice.^{43]} Nejinak tomu bylo v Plzni. Postup městských orgánů vůči nevěstkám pomocí vyhlášek se v mnoha městech velmi podobal. Jak bylo již výše naznačeno, městské orgány většinou vycházely z pražských nařízení.

Ačkoli citované plzeňské předpisy z 90. let 19. století zakazovaly prostitutkám ve stanovený čas vstup do městských sadů, k detailnější regulaci pohybu po jednotlivých částech města přistoupily až rakouské úřady ve spolupráci s armádou vydáním prostitučního regulativu,^{44]} který v roce 1916 výrazně rozšířil výčet míst, kde se prostitutky nesměly

39] AMP, fond Archiv města Plzeň, inv. č. 8462, sign. 20/II b), kart. 882 – Registratura městské rady 1893–1895. Bordely.

40] Tamtéž.

41] Tamtéž.

42] Tamtéž.

43] M. LENDEROVÁ, *Chytila patrola*, s. 40.

44] Neboli *Základní pravidla pro úpravu prostituce*, jedná se o poslední rakouský reglementační zákon, zkráceně *prostituční regulativ*, který byl prvním opatřením s celozemskou platností. Byl dokončen v říjnu 1915 a v platnost vešel v lednu 1916, zároveň také navazoval na nařízení vrchního velitelství armády, která byla vydána v létě 1915, vztahovala se na vojenské i civilní obyvatelstvo a měla za cíl omezit šíření pohlavních chorob i prostituce. Prostituční regulativ fungoval až do vydání *Zákonu o potírání pohlavních nemocí* r. 1922. (Roman BLÁHA, *Trestněprávní aspekty prostituce v České republice*, Rigorózní práce katedry trestního práva Fakulty právnické

zdržovat, a k parkům tak přibýly veřejné promenády a prostory před nádražími, divadly, kasárnami a kostely.^{45]}

Po zavedení aboličního zákona z roku 1922 a předpisů k tomuto zákonu z 21. ledna 1924 byly nevěstkám, které provozovaly svou činnost pod kontrolou policejních úřadů a které se podřizovaly pravidelné lékařské kontrole, odebrány a zničeny veškeré zdravotní knížky.^{46]} Ačkoliv se nařízení netýkalo evidenčních záznamů a jiných spisů dohlížejících na kontrolu a potírání prostituce, většina pramenů byla zničena, a to především v oblastech, ve kterých úředníci poctivě dohlíželi na dodržování vydaných zákonů. Z tohoto důvodu jsou nám osudy *padlých žen* téměř utajeny. Dozvědět se o nich můžeme teprve ve chvíli, kdy se dostaly do sporu se zákonem z jiných důvodů než kvůli prostituci, s čímž souvisí problematika ženské kriminality.

Lokality plzeňských vykřičených domů

Nevěstince a vykřičené domy se nacházely v okrajových částech měst, nejčastěji v dělnických periferiích či koloniích. Nebylo tomu jinak ani v Plzni, avšak jen několik vykřičených domů se stalo natolik problematickými, že se nám o nich dochovaly bližší zprávy. Stalo se tak především díky stížnostem okolních sousedů, jež byly vedeny na městskou radu a k městskému purkmistrovi.

Na základě těchto stížností jsme schopni uvést ulice, do kterých byly nevěstince nejvíce soustředěny, i to, kdo byl jejich majitelem, popřípadě pronajímatelem. Je možno předpokládat, že nevěstince byly v provozu především v noci, což nám dokazují opět stížnosti okolního obyvatelstva na noční výtržnosti. Noční provoz měl zajisté své praktické důvody; návštěvníci přes den nejspíše pracovali, či se věnovali rodině. Na druhou stranu zde mohl svou roli sehrát také fakt, který uvedl již Publius Ovidius Naso: „*V noci se ukryjí vady, noc promíjí veškeré chyby, učiní hodina noční půvabnou každičkou z žen.*“^{47]}

Informace z dochovaných pramenů nám většinou nesdělují jména ani konkrétní údaje o nevěstkách, které se v plzeňských nevěstincích nalézaly. A pokud se nám dochovala jména nevěstek, není jisté, zda jsou pravdivá, protože ženy se velmi často skrývaly za cizí a vymyšlenou identitu.^{48]}

Také nejsme schopni s naprostou jistotou uvést, kdo byl nejčastějším návštěvníkem ve vykřičených domech. Mohlo se jednat o jakékoliv osoby různého věku, se závazky, i bez, jako tomu bylo např. ve Vratislavi, kde někteří muži své první sexuální zkušenosti získávali už v patnácti až šestnácti letech, protože jim pohlavní zasvěcení poskytovaly prostitutky.^{49]}

To, že byla situace v českých zemích podobná jako v Polsku, nám dokazuje citát z díla Karla Čapka *Marsyas*, v němž se věnuje pornografické literatuře, označuje ji za vulgární libri prohibiti a slátaniny, které se „(...) *pokládají za studium mravů a bývají věnovány vědeckému čtenáři*“. Důležité pro nás však je, že podle Karla Čapka „(...) *tato*

Masarykovy univerzity, Brno 2008.)

45] M. LENDEROVÁ, *Chytila patrola*, s. 67.

46] Tamtéž, s. 50–51.

47] Publius OVIDIUS Naso, *Umění milovati*, Praha 2012, s. 15.

48] M. LENDEROVÁ, *Chytila patrola*, s. 65.

49] Milena LENDEROVÁ – Vladan HANULÍK – Daniela TINKOVÁ, *Dějiny těla: prameny, koncepty, historiografie*, Červený Kostelec 2013, s. 160.

vědychtivost poněkud připomíná mládence, kteří chodí do barů a nevěstinců, jak se říká, studovat život. ^{50]} Do jakých částí města Plzně, popřípadě kam až za jeho hranice, by tedy mladé chlapce přivedla jejich „vědychtivost“?

Vykřičené domy na Říšském předměstí

Jednou z nejvíce problematických čtvrtí v Plzni v 19. století se stala oblast blízko Kalikovského mlýna, pomyslný trojúhelník ulic Kalikova – Koželužská – Radčická, o němž máme informace díky dochovaným záznamům městské rady v Plzni zejména z roku 1893. V této okrajové části města Plzně se nalézaly výčepy, které skýtaly známé nevěstince. Vykřičený dům manželů Kellnerových v Radčické ulici, Magdaleny Kriegerbeckové v ulici Koželužské a Josefy Mannové (Maňové)^{51]} v ulici Kalikově.

Není náhodou, že se v jejich blízkosti nacházela kasárna 35. pěšího pluku, jehož hlavním verbovacím a doplňovacím okresem se stalo Plzeňsko, potažmo Plzeň jako sídlo, v roce 1781. Rozsáhlá kasárna nechalo vystavět plzeňské měšťanstvo v roce 1826, které nelibě neslo ubytování vojska ve svých domech.^{52]} Právě během vojenské služby začalo mnoho chlapců se sexuálním životem, ale kvůli nedostatku vhodných příležitostí k seznámení využívali muži formou volných lásek pouliční nevěstky nebo služby ve veřejných domech.^{53]}

Obyvatele těchto ulic nejvíce tížily noční výtržnosti, které se v okolí jejich domů opakovaně děly. Tyto výtržnosti podle nich měly neblahý vliv na mravní výchovu jejich dětí, ale především se ulice staly proslulé svou špatnou pověstí, jejich majetek tak ztrácel na ceně a z bytů, které pronajímali, se jim nájemníci stěhovali do lepších míst. Jako další z důvodů své nespokojenosti uvedli, že se jejich manželky a dcery nemohou v pozdních hodinách vydat ven, protože bývají nemravně obtěžovány návštěvníky veřejných domů.^{54]}

Stráž v ulicích častokrát zasahovala i proti samotným obyvatelům sousedních domů, jako se stalo například 11. července 1893. Toho dne prováděl v Radčické ulici kontrolu strážník Jakub Pejř, který se stal svědkem výstupu Theodora Klapky, jednoho z největších odpůrců vykřičených domů v těchto místech. Jak uvádí ve své výpovědi strážník Pejř, Theodor Klapka toho dne před svým obchodem vykřikoval následující: „*To je hamba, to se může stráž stydět, já přece dostal to rukou dáním od pana purkmistra, že ty kurvy do 8 dnů přijdou pryč a ono je to ještě horší než dříve; takové slovo kdyby mě býval dal pastýř ze Skvrňan, ale né purkmistr obce Plzeňské, měl by se stydět a odpliv přede mnou dvakráte.*“^{55]}

Kromě toho, že nevěstince rušily obyvatelé ulic, jejich majitelé navíc porušovali nařízení, která vydal purkmistrovský úřad. Nechávali u sebe nevěstky, které nebyly ohlášeny na policejním úřadu; také provozovali výčepní živnost, ačkoliv k tomu neměli povolení a podávali návštěvníkům čaj, lihoviny, punč a jiné opojné nápoje.

50] Karel ČAPEK, *Marsyas čili na okraj literatury*, Praha 1948, s. 102.

51] Archivní prameny uvádějí Mannová i Maňová, v práci bude užita častější verze Mannová.

52] Miloslav KRIEGER, *Plzeňský poutník aneb Plzeň ze všech stran*, Praha 2008, s. 104–105.

53] M. LENDEROVÁ – T. JIRÁNEK – M. MACKOVÁ, *Z dějin české každodennosti*, s. 244–245.

54] AMP, fond Archiv města Plzeň, inv. č. 8462, sign. 20/II b), kart. 882 – Registratura městské rady 1893–1895. Bordely.

55] Tamtéž.

Na počátku devadesátých let 19. století si údajně pronajala právě se dostavující dům v Kalikově ulici Antonie Hutterová, bývalá stoličná^{56]} ve vykřičeném domě u Mannů. Podle stížností okolních obyvatel Kalikovy ulice si zde dotyčná hodlala na jméno svého nastávajícího manžela, zámečnicka ve Škodově továrně, zřídit noční kavárnu „(...) a provozovat tam pod záminkou „ženské obsluhy“ nekalou živnost s nevěstkami.“^{57]} Zda městská rada povolila vznik vykřičeného domu Antonie Hutterové, není jisté, ale podle dalších dochovaných archivních pramenů v Plzni tento podnik nefungoval.

Magdaleně Kriegerbeckové, která provozovala svou živnost v domě čp. 182 v ulici Koželužské, a Eugenu a Marii Kellnerovým, kteří měli svůj nevěstinec umístěn v domě čp. 83 v ulici Radčické, bylo v květnu roku 1893 nařízeno, aby si pro svou živnost vyhledali jiné místnosti a do 8. června téhož roku domy opustili.^{58]} Z jiné zprávy zasláné městské radě Theodorem Klapkou, Janem Divišem a dalšími obyvateli ulice se dozvídáme následující: „*Dvacátý den k ustrnutí všeho obyvatelstva byli nevěstince tyto, ale pod ochranou policie, opětně okazalim způsobem poznovu v život uvedeny. Rozruch, který byl tímto způsobem v městě je ten, že nestačili skorem všichni veřejný posluhové by otevření nevěstince u Kellnerů rozhlásili.*“^{59]} Výtržnosti, na které si obyvatelé stěžovali, se udály nejen v domech Kellnerových a Kriegerbeckové, ale také v domě čp. 307 Kalikovy ulice, kde svou živnost provozovala Josefa Mannová.^{60]}

Ačkoliv měla Magdalena Kriegerbecková jako jediná z provozovatelů vykřičených místností povolení hostinské konfese, stejně jako ostatní častokrát nedbala zákazů a svůj nevěstinec provozovala i po jeho úředním uzavření. Z těchto důvodů byl zmíněný podnik vyřazen ze soupisů městských nevěstinců a městský lékař zde neměl povinnost provádět pravidelné prohlídky. Přesto nadále nevěstky Karolína Košáková a Kateřina Kuralová, které se zdržovaly právě u Kriegerbeckové, poctivě a pravidelně docházely na zdravotní prohlídku na radnici k městskému lékaři Tylovi, jak jim to stanovovaly policejní předpisy. Košáková byla dne 15. června 1894 předána do nemocnice,^{61]} protože pravděpodobně onemocněla venerickou chorobou. Podle místních nechávala Kriegerbecková svůj nevěstinec během její nepřítomnosti řídit svou 14letou dcerou.

Nevěstince se na tomto předměstí vyskytovaly ještě na počátku 20. století, pravděpodobně s jinými majiteli – nebo si na ně sousedě Theodor Klapka, Jan Diviš a ostatní zvykli.^{62]}

56] Stoličná = pokladní nebo prodavačka v hostinci.

57] AMP, fond Archiv města Plzeň, inv. č. 8462, sign. 20/II b), kart. 882 – Registratura městské rady 1893–1895. Bordely.

58] Tamtéž.

59] Tamtéž.

60] K jedné takové události došlo v noci z 20. na 21. května 1893. Té noci se zde choval nevhodně Jan Steiner, devěťadvacetiletý zámečnický pomocník ze Škodových závodů, který byl již ženatý a pocházel z Kozolup. Po předvedení na strážnici městským policistou Baumrukem slíbil, že půjde domů. Přesto se vrátil k Mannové a opět byl zatčen strážníky.

61] AMP, fond Archiv města Plzeň, inv. č. 8462, sign. 20/II b), kart. 882 – Registratura městské rady 1893–1895. Bordely.

62] V červenci 1910 žádal Josef Krüger městskou radu o udělení koncese hostinské a výčepnické v domě čp. 271 pana Františka Lišky v Radčické ulici za účelem provozování kavárny (právě do kaváren se začaly na počátku 20. století vykřičené domy stěhovat). Josef Krüger, pianista v Plzni, otec pěti nezaopatřených dětí, bytem na Roudné v ulici Malická čp. 75, koncesi nezískal a v ulici Radčické tak další z vykřičených domů nevznikl. (AMP, fond Archiv města Plzeň, inv. č. 11036, sign. 224/II/09-10, kart. 917 – Registratura městské rady 1909–1910.)

Jak však uvedli nespokojení obyvatelé Saského předměstí, na Říšském předměstí byly nevěstince alespoň ukryty před zraky kolemjdoucích a byly pohromadě, nikoliv rozptýlené jako na prvním uvedeném. To bylo usnadnění nejen pro návštěvníky, ale především pro policejní dozor.^{63]}

Vykřičené domy na Saském předměstí

Saské předměstí tvořily části Roudná, Košutka, Karlovarská třída, Na Jánské, Amerika, Na Poříčí.^{64]} Na Jánské v roce 1870 vznikla za pomoci Jana Kleissla^{65]} nejstarší plzeňská dělnická kolonie. Obyvatelé kolonie nacházeli zaměstnání i ve Škodovce, ale především v blízkosti svého bydliště. Mohli se nechat zaměstnat v továrně na výrobu porcelánu, na zpracování kůží, v drožďárně nebo v pletárně punčoch. Není překvapivé, že se zde vyskytovaly i nevěstince.^{66]}

Kateřina Strejcová, Josefa a Jan Langovi, Kateřina Koučková, Anna Přibíková a mnoho dalších, žijících na Saském předměstí v ulicích Luční, Plánská, U Sv. Rocha a Zelinářská, uváděli ve svých stížnostech, které adresovali městské radě a purkmistrovi, téměř totožné důvody jako obyvatelé Říšského předměstí. Patřilo mezi ně poklesnutí cen nemovitostí a mravní „nevýchova“ jejich dětí. Mezi nejproblematictější nevěstince v těchto ulicích lze zařadit místnosti, které po Františce Benešovské převzali manželé Kupkovi. O tento hampejz měl zájem také František Drobník, synovec Františky Benešovské, jemu však městská rada nepovolila místnosti provozovat ani přes jeho žádost ze dne 22. dubna 1893, v níž nazval provozovanou činnost v domě čp. 140 Luční ulice jako *milostný stánek*.^{67]} Výčepnickou konfesi získali manželé Kupkovi.^{68]}

63] AMP, fond Archiv města Plzeň, inv. č. 8462, sign. 20/II b), kart. 882 – Registratura městské rady 1893–1895. Bordely.

64] Miloslav BĚLOHLÁVEK, *Plzeňská předměstí*, Plzeň 1997, s. 12–14.

65] Poslanec Českého zemského sněmu v šedesátých a sedmdesátých letech 19. století. Od sedmdesátých let působil především v Plzni a jako náměstek starosty se rozhodl pro výstavbu dělnické kolonie na svých pozemcích. Výstavba byla velmi rychlá, avšak půda byla nekvalitní, a proto bylo nekvalitní i bydlení.

66] Kolem roku 1900 se nalézal v Dělnické ulici v domě čp. 213 u Václava Jonáka vykřičený dům se čtyřmi nevěstkami, které majitel uváděl jako své podnájemnice. Po Jonákově smrti převzala živnost jeho paní a s podnájemnicemi domu se přestěhovala do domu čp. 191. Ve sčítání z roku 1900 uvedly ženy jako své povolání posluhovačky a jedna švadlenu, v roce 1910, když už podnik provozovala Jonáková vdova, uvedly jako své povolání obor nevěstka. Jiřina TODOROVÁ, *Žítváření stabilizované dělnické společnosti (Plzeň – Kolonie Na Jánské)*, in: Český lid: sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku, Praha 1982, s. 85.

67] AMP, fond Archiv města Plzeň, inv. č. 8462, sign. 20/II b), kart. 882 – Registratura městské rady 1893–1895. Bordely.

68] Stejně jako obyvatelé Říšského předměstí, i tito žádali purkmistra města Plzně, aby „(...) vážil nás toho brlohu vši neřesti zbavit tak zvaný bordel, neb je nám nemožno jíti kolem co se tam děje polonahé ženštiny vybíhají na ulici tak že se musí každý soudný občan bát jíti kolem neb ho tam tahají a pokřikují po lidech, a což ženy ty musejí jíti teprve sklopenou hlavou neb kdyby se jen ohlídl tam jim nadají, nedávno šla paní Ilbergnová kolem višel vojín ven za bíleho dne tama ottut přirozeni měl skalhot ven viset, a co ji řekl, to si ani nedovolím zde psáti.“ Zpráva, z níž pochází úryvek, dále obsahuje informaci, podle které bylo obyvatelům zmíněných ulic ještě za života „staré Benešovské“, čili provozní nevěstince, slíbeno, že nevěstinec bude po její smrti uzavřen. Tento slib ze strany městské správy nebyl dodržen, protože si zde v domě čp. 140 v Luční ulici svou konfesi otevřel Josef Kupka, zedník z Kříše u Radnice, který byl podle sousedů čtyři předešlé roky trestán za zabití člověka; dále také uvádějí, že jeho manželka Anna Kupková na ulici vykřikovala, kolik jí stálo zajištění této konfese. Zmínění si také stěžovali, že manželé Kupkovi nevěstkám dávají pouze polovinu z jejich výdělku. (AMP, fond Archiv města Plzeň, inv. č. 8462, sign. 20/II b), kart. 882 – Registratura městské rady 1893–1895. Bordely.)

Jedním z nejdiskutovanějších domů, stejně jako výše zmíněný nevěstinec Kriegerbeckové v Kalikovském trojúhelníku, se stal vykřičený dům Anny Fouskové, který se nalézal v čp. 213 na Saském předměstí v ulici Plánské a byl nazýván „V Stromovce“.^{69]} Anně Fouskové byla v červnu 1893 odebrána konfese výčepu piva a 3. června 1893 byla odsouzena na sedm dní k tuhému vězení pro přestupek paragrafu 512 tr. z. trestající kuplířství. Vzhledem k výše zmíněnému porušení zákona byla nakonec Fouskové odejmuta hostinská živnost, již získala po svém zesnulém muži, jemuž byla přidělena roku 1882. I přes to, že v červnu měla být Fouskové hostinská koncese odejmuta navždy, již v srpnu téhož roku se navrátila a pokračovala v provozu svého hostince.^{70]}

Ani období před první světovou válkou se nevyznačovalo úpadkem výskytu nevěstinců. V ulici U Sv. Rocha na Saském předměstí se v domě čp. 98 od ledna do října 1909 nacházela kavárna, jejíž provoz měla na starosti Anna D. Radovanová, jež zdědila živnost po smrti svého muže J. Kircheisla a brzy nato se provdala za cizince Radovana a živnost předala sestře Žofii Šnebergrové.^{71]} Šnebergrová na počátku roku 1909 zemřela a okolní sousedé se rozhodli znemožnit Anně Radovanové znovuotevření kavárny, která je rušila nejen přes den, ale i častými nočními výstupy; navíc podnik ležel poblíž Lochotínského parku, který v Plzni navštívil téměř každý cizinec, čímž se nevyhnul ani těmto vykřičeným místům. Kromě toho byl onen dům umístěn naproti nově zřízené školní budově dívčího lycea a tento fakt podle obyvatel působil nevalně na mravní výchovu dívek.^{72]}

Anna Radovanová nebyla jediná bordelářka, které sousedi vyčítali narušování výchovy dětí a nepatřičné umístění nevěstince kvůli nově otevřené budově školy poblíž jejího vykřičeného domu. Kolem roku 1894 tak byly uzavřeny bližší neznámé vykřičené domy v ulicích u nádraží, kde tehdy vznikla nová škola.^{73]} Tyto informace se dozvídáme z dopisu městské radě, jehož autory byli obyvatelé ulice Na Poříčí – podepsáni Matiaš Vorel, Emanuel Klies a Josefa Krismanová.^{74]}

Tito obyvatelé si stěžovali na nevěstinec manželů Kramářových, kteří si pronajali dům od manželů Kateřiny a Jiřího Šnajdrových; vykřičené místnosti se nalézaly v domě čp. 457. Nevěstinec byl díky stížnostem sousedních obyvatel 26. října 1894 uzavřen, dle dochovaného přípisku „(...) bylo městské strážci dáno nařízení, aby k místnosti jejich pilně dohlížela a každou nevěstku, jež tam bude nalezena, bez odkladu v policejní opatření vzala.“ Na fungování nevěstince byly vedeny stížnosti především z příčiny denních hádek a rvaček, které byly z místností přenášeny na veřejné prostranství. Jako další důvod pro

69] Na základě informací sebraných od sousedů lze konstatovat, že Fousková v domě udržovala nevěstky nejnižšího řádu, do místností dovolovala vstup i nezletilým dívkám, které díky tomu byly od útlého věku morálně zkažené. Dále sousedé tvrdili, že v tomto domě nevěstky lákaly kolemjdoucí, ačkoliv to bylo na základě policejně stanovených předpisů zapovězeno bordelářům i nevěstkám, citují: „Nemajíc ještě na tom dost že dveře i okna které přímo ku stromořadí celé otevřené jsouc ještě tam zdržující se nevěstky které na mol opily bývají cele rozjařené napolo obnažením prsy ven na ulici vyběhají, čudne řeči pronášejí a pošunkami okolo jdoucí obecnstvo tam lákají, k čemuž se ještě dávi dětich dostavi, dovnitř nahlíží a ty krásné řeči tam poslouchají a již zahy v jejich utlém stáří pěkným věcem se učí.“ Místnosti tohoto nevěstince byly pravděpodobně jedny z problémovějších, a ačkoliv zde městská stráž zřídka kdy zasahovala, vojenská patrola zde již dvakrát zakročila.

70] AMP, fond Archiv města Plzeň, inv. č. 8462, sign. 20/II b), kart. 882 – Registratura městské rady 1893–1895. Bordely.

71] AMP, fond Archiv města Plzeň, inv. č. 11036, sign. 224/II/09-10, kart. 917 – Registratura městské rady 1909–1910.

72] Tamtéž.

73] Prameny neuvádějí, o jakou školu se jednalo, s největší pravděpodobností to však byla obnovená škola nad Hamburkem (dnešní okresní soud) či dostavující se budova obecně chlapecké a obecně dívčí školy, která byla otevřena v roce 1897 (dnešní církevní gymnázium).

74] AMP, fond Archiv města Plzeň, inv. č. 8462, sign. 20/II b), kart. 882 – Registratura městské rady 1893–1895. Bordely.

uzavření oné místnosti obyvatelé uvedli, že „(...) nebezpečí, že se mravní nákaza z tohoto pařeníště kalu a zvrhlosti ještě více rozšíří, je v těchto dnech otevřením obecné školy v nejbližším sousedství tohoto domu zvýšená.“ Obyvatelstvu zmíněné ulice bylo nakonec vyhověno.^{75]}

Tytéž prameny také uvádějí, že se v téže době nacházel v ulici Zelinářské v domě čp. 317 další nevěstinec, jehož provozovatelkou byla Alžběta Drobníková. Vdova po měšťanu Antonínu Drobníkovi se v roce 1893 rozhodla svou živnost ve dvaasedmdesáti letech přenést do domku Josefa Kramáře Na Poříčí, pravděpodobně z důvodu četnosti stížností okolních sousedů.^{76]}

Pro nás je informace stěžejní, neboť dokazuje, že se nevěstince nalézaly i v jiných částech města, než jen na dělnických periferiích. Právě nádraží je jednou z oblastí, u nichž lze vyskyt takových podniků očekávat.

Plzeň v komparaci

Nejen v Plzni, ale i v Ostravě se stala prostituce v devadesátých letech 19. století palčivým tématem, a ačkoliv „(...) městští radní vycházeli z toho, že prostituce a nevěstince splňují určité přirozené potřeby převážně osamělých dělníků (...)“^{77]} rozhodli se představitelé města pro její regulaci. Z toho důvodu se od roku 1893 musely nevěstky dvakrát do týdne podrobit zdravotní prohlídce a stejně jako v Plzni, probíhaly i v Ostravě tyto prohlídky v přízemí radnice. V Plzni byly konány pravidelně ve stejné dny, zatímco v Čáslavi se prováděly namátkou, častokrát bez předchozího oznámení, a to již od května 1892 na základě vyhlášky městského úřadu s názvem „Podmínky pod kterými se prostituce co „nutné zlo“ v městě Čáslavi trpěti bude.“^{78]} V Kutné Hoře byly stejně jako v Plzni městskou radou stanoveny dny zdravotních kontrol, které připadly vždy na středu a pátek,^{79]} kdežto v Plzni na úterý a pátek.

Stejně jako v Plzni se i v Ostravě koncem 19. století začaly nevěstince soustřeďovat do městských čtvrtí, které se nenalézaly daleko od centra, ale byly dostatečně skryté od veřejného ruchu.^{80]} Ke známým provozovatelům nevěstinců v Ostravě patřili tři muži, dvě ženy a jeden manželský pár, kdežto v Plzni v několika případech z devadesátých let 19. století nevěstince provozovaly ženy a ve čtyřech případech manželský pár (Kupkovi, Kramářovi, Kellnerovi a Jonák se svou manželkou). Častými provozovateli nevěstinců v Ostravě byli uherští a haličští Židé.^{81]}

Ačkoliv nám nejsou v Plzni Židé známi jako majitelé nevěstinců, určitě se zde vyskytovali židovští obchodníci, na něž takové podezření mohlo padnout. Kolem roku 1900 založil židovský obchodník Josef Eckstein v domě čp. 250 v Kleisslově ulici pletárnu

75] Tamtéž.

76] Tamtéž.

77] Milan MYŠKA, *Kněžky Venušiny aneb z historie prostituce v průmyslovém velkoměstě*, Ostrava 2006, s. 7.

78] Stanislava KLEČÁKOVÁ, *Genderová specifika*.

79] Tamtéž.

80] Ve Stodolní ulici se v roce 1894 nacházely dva veřejné domy a v roce 1899 tři, v Porážkové ulici dva a v ulici Rybnické jeden. Za kuriózní je ovšem považován podnik veřejných vanových lázní v Rybnické ulici, ve kterých byl v roce 1910 také odhalen provoz prostituce. (M. MYŠKA, *Kněžky Venušiny*, s. 11–13.) V polovině devadesátých let 19. století v Ostravě fungovalo celkem, nepočítáme-li nevěstinec z roku 1899 ve Stodolní ulici a vanové lázně, pět vykřičených domů. Porovnáme-li to s Plzní, počty nevěstinců se téměř shodují; v Plzni víme s jistotou o výskytu sedmi nevěstinců, s domem Anny D. Radovanové o osmi, přičemž do celkového počtu nejsou zahrnuty potenciální nevěstince u nádraží.

81] M. MYŠKA, *Kněžky Venušiny*, s. 12 a 19.

punčoch, v níž našlo zaměstnání asi sedm žen z dělnické kolonie Na Jánské.^{82]} Podnik nefungoval příliš dlouho, možná nedokázal konkurovat jiným podnikům, nebo byl uzavřen. Koneckonců i v Ostravě se vyskytovalo mnoho utajených nevěstinců: vanové lázně, výrobní a prodejna sodovek A. Ticháčka ve Stodolní ulici nebo mlékárna, v níž byla muži nejžádanější mladá cikánka.^{83]} V Plzni to mohlo být podobné.

Padlé plzeňské ženy – ne prostitutky

Za *padlé ženy* nelze považovat pouze ty, které se staly prostitutkami, pod tímto pojmem si každý může vybavit něco jiného. Existují další různá pojmenování, jež jsou v literatuře s *padlými ženami* spojována; například vražedkyně, zlodějky, kuplířky, nevěstky; zdatnému zájemci o historii se jistě vybaví Magdalénské azyly^{84]} z Irské republiky. Mohou to být také všechny ty příslušnice něžnějšího pohlaví, které počaly nemanželské dítě.

19. století je bohaté na případy sebevražd, které byly často páchany v párech a většinou z nešťastné lásky. Jeden z příběhů, jež vstoupil do povědomí Plzeňských, otiskl *Posel ode Mže* ve svém patnáctém výtisku ze dne 2. prosince 1848. Událost, o níž píše, se stala na plaském panství, nebyla však ve své době ojedinělá. Autor příspěvku událost zhodnotil jako lásku plnou vášně, jež neztratila svou prudkost.^{85]} Sebevražedné sklony zamilovaných párů se v Plzni objevovaly i na počátku 20. století. Plzeňský deník *Nová doba* ze 17. září 1909 informoval o nešťastném konci lásky další dvojice, tentokrát nevěstky a desátníka 35. pěšího pluku. Dvaadvacetiletá Marie Köcherová, původem z Tábora, se v brzkém mládí provdala, manžel ji však týral, poté opustil a odjel do Ameriky. Marii nezbylo nic jiného než se uchýlit do nevěstince u Anny Radovanové na Roudné.^{86]}

82] J. TODOROVÁ, *Vytváření stabilizované dělnické společnosti*, s. 84.

83] M. MYŠKA, *Kněžky Venušiny*, s. 19.

84] Azyly vznikly ve Velké Británii a v Irsku za účelem rehabilitace žen, které se věnovaly prostituci. V Irsku byly pojmenovány podle Máří Magdalény.

85] Takto redaktor tisku *Posel ode Mže* popisuje celý případ: „Dne 20. t. m. dohrála se zde truchlohra na diwadle života, jenž se započala s romantickou láskou dvou milenců a skončila se smrti jejich. – Toho dne o 10 ½ hodině předpolední zastřelil J. H., myslivecký mládenec as 36letý, swau osmnáctiletou milenku, A.Š., sprostau služebnou diwku, – i sebe. Nalezeníť jsou w myslivně na posteli wedlé sebe ležcí, ona pistolí, on ručnicí do srdce střelený, oba bez známky života. Krátce před činem poslal nešťastník swau poslední wůli, rukau pewnau psanau, k wrchnímu auřadu Plaskému, jakož i farnímu auřadu Králowickému, obsahující aupný inventář weškerého nábytku, seznam všech podrobných dluhů a odkaz pozůstalého jmění k záduší kostela Králowického, na fundaci za sebe i nešťastnou obět swé lásky. – Z okolnosti dá se souditi, že diwka smrt dobrowolně zwolila a že wše již dříwe mezi nima bylo umluweno.“ *Posel ode Mže* [online]. Plzeň: J. M. Schmid, 1848, č. 15. Dostupné z URL: <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPeriodical.do?id=12569>> [18. 9. 2015].

86] Jak dokládá dobový tisk a především stížnosti vedené obyvatelstvem ze sousedních domů, kavárna, již vedla madam Radovanová, nebyla nejproslulejším místem. Obyvatelé okolních domů si stěžovali na noční ruch, pokřikování děvčat na kolemjdoucí, ani samotná Anna Radovanová kritice neunikla: „*O majetnici bordelu pak vypráví se všeobecně, že nad ubohými oběťmi prostitutek, nevěstkami, vládne bezohledně jako otrokářka, která ví, že jsou jí vydány na milost a nemilost. Pravíme přímo: běda té, která do bordelu Radovanové zapadne!*“ Poměry v tomto nevěstinci byly bezútesné, Marie zvaná Máňa se prý již měsíc před událostí pokusila o sebevraždu skokem z okna. Obyvatelé na Roudné tvrdili, že chtěla opustit nevěstinec a Anna Radovanová ji to neumožnila, ta to posléze před policií popřela. Brzy na to Máňa nastoupila znovu „do služby“ a jejím zákazníkem se stal devatenáctiletý desátník Josef Čížek. Mladý pár 16. září 1909 společně ukončil svůj život a zanechal dopis na rozloučenou, dle kterého si sáhl na život z nešťastné lásky. (P. MAZNÝ – V. KRÁTKÝ, *100 zajímavostí ze staré Plzně II*, Plzeň 2007, s. 71–72.)

Padlé plzeňské matky

Nešťastné a zakázané lásky nezřídka končily těhotenstvím, které uvedlo ženu do kritické životní situace. Svobodná matka v 19. století neměla valnějších finančních prostředků, a proto nebylo jednoduché uživit vlastní dítě ani samu sebe. Možná by se o dítě dokázala postarat, pokud by začala pracovat v jedné z továren, jichž v Plzni na konci 19. století nebyl nedostatek.^{87]} Přesto většina žen zprvu pracovala na pozici služebné a toto povolání také uvedla jako své zaměstnání do matrik narozených při zápisu křtu porozeného dítěte. Ženy mohly mít podporu v rodině, ale v případě, že se jim jí nedostalo, čekala je hanba. Nevyhovující finanční situace a sociální stigma svobodné ženy s dítětem společenskou pozici těchto žen v prudérním 19. století významně komplikovala.

Za vše by stačilo citovat Danielu Tinkovou v souvislosti s problematikou infanticidia:^{88]} „*Součástí diskurzu o infanticidě byly tedy především právní a mravní diskriminace levobočků a svobodných matek, ekonomická a sociální situace služebných osob odsouzených k více či méně dobrovolnému celibátu živořící na hranici existenčního minima (dělnické ženy 19. století), představy o cti i „dvojí morálce“ uplatňované rozdílnou měrou vůči mužům a ženám, stejně jako vůbec vztah mužů k ženám.*“^{89]} Právě kvůli infanticidiu skončily životy levobočků a panchartů nejednou dříve, než mohly vůbec začít. V Plzni a okolí se takové tragické osudy také odehrály, avšak většina životů nemanželských dětí neskončila takovým nešťastným způsobem, ačkoliv bylo jejich výchozí postavení pro budoucí život těžké. Pro zabránění byla nutná podpora rodiny, jako se tomu stalo i u případu z roku 1857, kdy se narodili dva chlapi, František a Daniel, dne 18. prosince 1857. Chlapci přišli na svět do stejného okresu, tj. Plzeň město I, ale nejen to, také do stejné rodiny a oba dva jako nemanželské děti.^{90]}

Královské město Plzeň bylo ve své historii stejně jako ostatní města zasahováno případy úmrtí nemanželských dětí a v horším případě zavražděním dětí jejich vlastní matkou. Takovým skutkům mělo předejít vydání *Zákoníku o zločinech těžkých policejních přestupcích z roku 1803* za vlády Františka I., na jehož základě bylo za kriminální delikt považováno i opomenutí nahlášení těhotenství: „*(...) tato prevence měla fungovat jako opatření proti možným a tajným potratům nebo infanticidě.*“^{91]} Cílem zákoníku bylo nejen zajištění práv a ochrany nezletilým, ale také důraz na ochranu rodiny jako celku, veřejné morálky.^{92]} Matce za čin vraždy hrozil trest těžkého vězení a za pokus o spáchání vraždy

87] M. BĚLOHLÁVEK, *Plzeňská předměstí*, s. 10–14.

88] Problematice infanticidia se věnuje Daniela Tinková. Jako ekvivalent k pojmu infanticidium v českém jazyce uvádí „*zahubení neřádně nabytého plodu*“ neboli zabítí novorozeněte především matkou. D. TINKOVÁ, *Hřích, zločin, šílenství*, s. 313.

89] Tamtéž, s. 339.

90] František se narodil jako nemanželský syn Alžběty Kriegerberkové, manželské dcery Ondřeje Kriegerberka, měšťana a obuvníka v Plzni v domě čp. 14, a matky Anny, rozené Stočekové. Otcem Františka byl Josef Maleček, který se k otcovství přiznal až později, shodou okolností také syn měšťana a obuvníka v Plzni, v domě čp. 20. Alžběta a Josef se pravděpodobně znali přes své otce, kteří byli členy stejného cechu. Také blízké sousedství obou mohlo sehrát jistou roli při jejich seznámení. Chlapec Daniel se narodil slečně Barboře Jeklinové, jejímž otcem byl měšťan a obuvník v Plzni v domě čp. 171 Bohumír Jeklín a matkou Karolína Königová. Stejně jako u výše zmíněné, i zde se přiznal otec ke svému dítěti – jeho jméno zní Václav Kriegerberk, zaměstnáním hostinský v Plzni a syn Ondřeje Kriegerberka a Anny Stočekové. Vzhledem k propojení obou rodin bychom mohli uvažovat o tom, že přiznání otcovství bylo falešné; matriky narozených ovšem tuto tezi nemohou potvrdit. (SOA Plzeň. Sběrka matrik západních Čech, Matrika narozených Plzeň (1856-1859), sv. 052. Fol. 1-336. s. 121.)

91] M. LENDEROVÁ – V. HANULÍK – D. TINKOVÁ, *Dějiny těla*, s. 163.

92] Tamtéž.

lehčí vězení v rozmezí šesti měsíců až jednoho roku. Od roku 1803 byl také trest upraven dle toho, zda bylo dítě manželské, či nikoli; přičemž ve druhém případě býval odstupňován s ohledem na to, zda pachatelka čin spáchala aktivně či pasivně, to je ve smyslu „zanedbání péče“.^{93]}

Je však zřejmé, že ani zákony takovým činům nebyly schopné zabránit. Andělíčkářství^{94]} vynášelo jako řemeslo více nežli babictví, byť se jednalo o zločin. Andělíčkářství bylo záležitostí spíše městskou, kdežto na venkově si ženy snažily vyvolat potrat během těhotenství nebo až při samotném porodu,^{95]} infanticidium postihovalo především sociálně nejslabší vrstvy.^{96]} A téměř totožně jako u prostituujících se žen i tento jev postihoval neprovdané ženy z nejnižších sociálních vrstev, otcem býval muž z „příležitostné lásky“ nebo slibující „věčnou lásku,“ ale výjimkami nebyly ani zneužitě ženy ze strany jejich zaměstnavatele. Od poloviny 19. století se začali psychiatři zabývat případy infanticidia jako projevu laktační psychózy.^{97]}

V Plzni tak došlo k případům, kdy se podařilo dítě zachránit a zajistit mu jakousi rodinu, jak nám dokládá článek z července 1893.^{98]} V jiných případech bylo však pozdě, ať už se zmíníme o nešťastném příběhu z Dlažova u Kdyně^{99]} či o mnohem starší události z Korálkova u Klatov,^{100]} která byla projednávána c. k. krajským soudem v Plzni v srpnu roku 1851.^{101]} Soudní dvůr v Plzni projednával obdobně

93] D. TINKOVÁ, *Hřích, zločin, šílenství*, s. 332.

94] Andělíčkář(ka) pomáhal(a) ženě vyvolat potrat.

95] M. LENDEROVÁ – V. HANULÍK – D. TINKOVÁ, *Dějiny těla*, s. 165–166.

96] D. TINKOVÁ, *Hřích, zločin, šílenství*, s. 318.

97] Tamtéž, s. 338. Laktační psychóza je poporodní stav u ženy, vyvolávaný hormonálními změnami. Mezi příznaky jsou řazeny vidiny, slyšiny, rozrušení a úzkosti.

98] *Plzeňské listy* ze soboty 22. července 1893 se věnují případu, o kterém rozhodoval c. k. krajský soud. Žalovaným byl Václav S., 28letý dělník z Vodokrt, tou dobou již ženatý a otec dvou dětí. V době, kdy byl ještě svobodný, se mu zalíbilo jedno děvče (jehož totožnost neznáme), které jeho city opětovalo. V okamžiku, kdy dívka porodila jejich společné dítě, si to otec rozmyslel a odmítl se k dítěti přihlásit a brzy na to se oženil. Dívčin poručník vzal situaci do svých rukou a Václava zažaloval kvůli přiznání otcovství. Před soudem vyšlo najevo, že Václav je skutečně otcem dítěte nezletilé dívky, a proto byl odsouzen na tři měsíce do těžkého žaláře. *Plzeňské listy: dříve „Plzeňské noviny“*, Plzeň 1893, č. 87.

99] „**Vražda dítěte.** Dne 26. t.m. porodila Kristina Burešová, dcera kostelníka v Slavíkově, kteráž v posledním čase u paní Anny Brandeisové v Dláždově ve službě se nacházela, živého chlapečka, kteréhož ihned po porodu do záchodu hodila. Řečená dívka užívala po celou dobu prostředků pro vyhnání plodu, čímž si zdraví své tak podkopala, že druhý den po porodu 18. t. m. měsíce zemřela. Mrtvola dítěte, kteréž mělo více krvavých podlitin na hlavě, byla komisí pytvána a nejen předčasný porod následkem užívání prostředků nýbrž i násilná smrt dítěte konstatována.“ *Nové Plzeňské Noviny*, Plzeň 1893, č. 69.

100] Dnes již neexistující ves, od r. 1980 část obce Klatovy.

101] Dne 9. dubna 1851 nalezl Hynek Křiváček, syn Josefa Křiváčka a bratr obžalované, krvavé stopy vedoucí z pudy. Při bližším ohledání místa spolu s nádeníkem Karlem Reitmeierem našli na půdě tělo mrtvého dítěte ženského pohlaví a o poschodí výše spící Rozálii Křiváčkovou. Ta při následujícím vyšetřování uvedla, že se dítě narodilo již mrtvé, poněvadž se předchozí den pohmoždila při sekání dříví, a tím byl plod usmrcen; dále dodala, že ráno toho dne šla zatopit a cestou jí zastihly porodní bolesti, dítě porodila vestoje a ono hlavičkou upadlo na zem. Obžalovaná také sdělila, že měla jedenkrát známost s desátníkem od husarů, okamžitě otěhotněla a celých devět měsíců těhotenství tajila před svým otcem. Tajení těhotenství nebylo u děvčat a žen výjimečné, okoli o jejich stavu častokrát nic nevědělo, nebo se nechalo přesvědčit o nemožnosti těhotenství báchorkami o „vodnatelnosti“, období menstruace či pouhým přehrnováním šatů přes břicho. Po ohledání mrtvolky dítěte a Rozálie Křiváčkové městskými lékaři Hynkem Klingnerem a Janem Naušou bylo zjištěno, že se dítě narodilo zdravé a že na následky, jež obžalovaná uvádí, nemohlo zemřít. Dítě ve skutečnosti zemřelo na následky ran tupým předmětem na hlavě, které mu způsobila obžalovaná Rozálie Křiváčková. Soudní řízení s obžalovanou bylo započato dne 20. října 1851. Rozálie Křiváčková měla k dispozici dva obhájce a „(...) katechetu při zdejší hlavní škole by co důvěrníci obžalované u líčení při přítomnosti byli, jelikož oni v to se uvazovali (...)“. Obžalovaná vypověděla, že netajila své těhotenství,

případy, každý však končil jinak, například Terezii Hejtmanové z Bezpravovic^{102]} byly porotou uznány polehčující okolnosti.^{103]}

Padlé plzeňské ženy v matrikách

K zachycení přibližného procenta narozených nemanželských dětí byla provedena sonda do matričních údajů. Ta se věnuje poměru celkového procenta narozených dětí s dětmi nemanželskými, dále mortalitě narozených manželských versus nemanželských dětí. Vyjma Prahy a Plzně nebyla česká města v 19. století zasažena zdaleka takovými projevy urbanizace a přírůstků obyvatelstva jako jiná evropská města.^{104]} Vysoká natalita byla způsobena pravděpodobně vysokým počtem dětské a kojenecké úmrtnosti, jež byla ve srovnání s dneškem více než desetkrát větší.^{105]} Rodičovství nebylo doposud plánované a (především) ani regulované,^{106]} což nám dokazuje i vyšší počet narozených nemanželských dětí.

Jak tomu bylo s porodností v Plzni v 19. století, konkrétně s porodností nemanželských dětí? Jako vzorek pro přiblížení plzeňské situace byl zvolen vždy první rok každého desetiletí 19. století a rok 1900. Ačkoliv 19. století nelze striktně ohraničit letopočty 1800 a 1900, pro naši sondu do matričních knih budou právě tyto roky tvořit jeho hranici. Tato čísla a z nich vycházející procenta je nutno brát jako ilustrativní, přesné údaje by poskytla pouze analýza všech matričních knih.

protože si nebyla jista, zda je těhotná. Když ji o půlnoci 9. dubna 1851 zastihly bolesti, nevěděla, co se děje. Bolesti prý poté pokračovaly až ráno kolem šesté hodiny, když šla na půdu – a porodila vestoje. Jak však uvádí lékaři, po vyšetření obžalované zjistili, že dítě mělo velkou hlavičku, tudíž byl porod náročný a je nemožné, aby k němu došlo vestoje. Obžalovaná během soudního řízení vypověděla, že by byla ráda: „(...) *kdyby dítě její živé bylo, že by neměla hanbu.*“ Rozálie Křiváčková byla nakonec na základě rozhodnutí poroty (devítí hlasy proti třem) osvobozena od obžaloby, přestože všechny důkazy nasvědčovaly její vině. SOA Plzeň, Krajský soud Plzeň I, sign. 48, kart. 247 – Spis obžalovací na Rozálii Křiváčkovou pro zločin zavraždění dítěte ze dne 31. srpna 1851 a tamtéž – Protokol o sezení dne 20. a 21. října 1851 od c. k. soudu porotního v Plzni za příčinou hlavního přelíčení a obžalobě na zatknutou Rozálii Křiváčkovou.

102] V soudním spisu jsou zaneseny jako místo původu „Pravovice“, tj. lidově užívaný název pro Bezpravovice, ves ležící 12 km sz. od Klatov. Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a zěny. Díl I. A-H*, Praha 1947, s. 69–70.

103] Podobně jako Rozálie Křiváčková si počínala i Terezie Hejtmanová, jejíž případ byl také projednáván u soudního dvoru v Plzni od 1. prosince 1892 za vyloučení veřejnosti, a jejímž obhájcem se stal Václav Peták. Terezie Hejtmanová byla obžalována na základě paragrafů 134 a 139 trestního zákoníku, podle kterých zavraždila své dítě. Tato dvacetiletá katolička, svobodná nádenice z Bezpravovic, byla obviněna z vraždy svého dítěte po porodu v noci z 22. října na 23. října 1892 v přístěnku příbytku manželů Františka a Majdaleny Pisteckých. Na základě záznamu rozsudku měla zmíněná dítěti „(...) *zmačknuvši krk a přidržeti mu potom ústa a nos v tom úmyslu, aby je usmrtila takovým způsobem, že z toho smrti jeho pošla.*“ Vzhledem k důkazům byla odsouzena dle paragrafu 139 2. odstavce tr. z. do těžkého žaláře na dobu deseti až dvaceti let, a to při jednomyslné shodě o její vině plnými dvanácti hlasy porotců. Porota přiznala obžalované polehčující okolnosti, mezi které podle rozsudku patřilo její doposud bezúhonné chování, prodloužení řízení bez jejího přičinění a především přiznání se k činu. Porotci dále uznali, že byla ovlivněna těžkou chudobou, ve které se nacházela, a z těchto důvodů jí byl trest snižen na tři roky, které byly zostřeny jedním postem za měsíc podle zákona ze dne 15. listopadu 1867, č. 131 trestního zákoníku; dále byla povinna uhradit náklady trestního řízení. SOA Plzeň, Krajský soud Plzeň I, sign. C/1893/22, kart. 386 – Rozsudek na obžalovanou Terezii Hejtmanovou pro zločin zavraždění dítěte ze dne 6. února 1893.

104] M. LENDEROVÁ – V. HANULÍK – D. TINKOVÁ, *Dějiny těla*, s. 12.

105] Tamtéž, s. 159.

106] Některé postupy, které by napomohly při regulaci těhotenství, byly známé již v této době. Mezi ty nejznámější praktiky patřila zdrženlivost, zvyšování věku při vstupu do prvního manželství, prodlužování laktace, přerušovaná soulož, dále předchůdce prezervativu, který původně sloužil k prevenci pohlavních chorob. M. LENDEROVÁ – V. HANULÍK – D. TINKOVÁ, *Dějiny těla*, s. 163.

Natalita, mortalita a osobnost dítěte

V porodnosti Plzeň zaznamenala během 19. století znatelný nárůst, jenž je typický svou pozvolností, nabývající na intenzitě až ve druhé polovině století. Konkrétní čísla dokazují, že první polovina století byla význačná mírným nárůstem porodnosti – za léta 1800 až 1840 se průměrně narodilo 275 dětí. Hodnoty se začaly dynamicky proměňovat po roce 1850, přičemž v posledním zkoumaném období roku 1900 se narodilo 2227 dětí.^{107]}

Natalita nemanželských dětí byla příznačná prvotním nárůstem, který byl ve druhé polovině století vystřídán poklesem. Na konci zkoumaného období byl počet nemanželských dětí vzhledem k celkovému počtu narozených procentuálně téměř totožný jako v roce 1800.^{108]} Ve zkoumaném období došlo k několika výkyvům, největší z nich byl zaznamenán v roce 1850. V tomto roce došlo k dramatickému poklesu narozených nemanželských dětí, z celkového počtu 530 dětí se narodilo 68 nemanželských.^{109]}

Dětská mortalita byla na počátku druhé poloviny 19. století vysoká, se zřetelem na nemanželské děti pak častější u těch, ke kterým se nepřiznal otec. Dítě většinou zemřelo do jednoho roku, méně častá byla úmrtí u dvouletých a starších dětí, ale i takovéto případy se objevují. Matriky narozených zachycují jen datum skonu, popřípadě obsahují místo úmrtí, bylo-li mimo Plzeň, většinou na základě došlého dopisu z tamního úřadu, nikoliv však příčinu smrti dítěte.^{110]}

Zachytit osobnost „pancharta“ v matričních knihách není zcela jednoduché. Až do roku 1826 bylo možno určit, zda se jednalo o dítě poddané či svobodné Plzeňanky, po uvedeném roce to však bylo vznikem jedné jediné knihy pro svobodné i poddané znemožněno.^{111]} Vzhledem k předchozímu systému jsme schopni za první tři dekády postihnout, zda se nemanželské děti rodily častěji svobodným či poddaným Plzeňankám; na základě dochovaných materiálů bylo zjištěno, že natalita nemanželských dětí u poddaných byla trojnásobně vyšší.^{112]}

107] SOA Plzeň, Sběrka matrik západních Čech, Matrika narozených Plzeň (1898–1900), sv. 076. s. 386–401.; tamtéž, Matrika narozených Plzeň (1900–1901), sv. 110. s. 1–383.

108] Viz příloha č. 1.

109] Pokud porovnáme celkový počet narozených dětí s dětmi nemanželskými, získáme výsledky, které zachycují procentuální porodnost nemanželských dětí za jednotlivé roky: 8,80 % (1800), 11,42 % (1810), 14,72 % (1820), 19,72 % (1830), 24,76 % (1840), 12,53 % (1850), 17,38 % (1860), 11,99 % (1870), 9,55 % (1880), 7,69 % (1890), 8,26 % (1900).

110] Zvolíme-li si za vzorek například rok 1860, zjistíme, že z celkového počtu narozených sto pět nemanželských dětí jich do jednoho roku života zemřelo padesát jedna, ke kterým se nepřiznal otec (šest dětí z tohoto počtu se narodilo mrtvých), k pěti dětem, která posléze zemřela, se otec přiznal a tři děti zemřely ve věku 9 až 11 let. SOA Plzeň, Sběrka matrik západních Čech, Matrika narozených Plzeň (1859–1861), sv. 053. s. 21–141. Z procentuálního hlediska se tak dospělosti, předpokládáme-li bezchybnost a úplnost těchto údajů, dožilo zhruba 43, 8%. Pro kontrolu těchto údajů je možno nahlédnout do matrik zemřelých – v tomto konkrétním případě bylo zapotřebí využít tři matriky zemřelých kvůli výše zmíněným třem dětem, které zemřely déle než po dvou letech, jedno dítě z těchto tří nebylo možno dohledat, jinak byly nalezeny všechny. S jejich pomocí jsme schopni zjistit příčinu úmrtí zmíněných dětí. Zůstaneme-li u vzorkového roku 1860, dětská úmrtnost byla nejčastěji zapříčiněna nemocí psotník, tuberkulózou plicní, dalšími chorobami či slabostí. Z celkového počtu padesáti devíti dětí nebylo možno v matrikách zemřelých dohledat pouze jedno.

111] Již nebyly pořizovány dvě matriční knihy, jedna pro „*poddané plzeňské a jiné*“ a druhá pro „*plzeňské i jiné svobodné*“.

112] Pokud bychom porovnali jen počet narozených nemanželských dětí, mohl by se nám pomyslný výsledek jevit poměrně vyrovnaný. Proto bylo nutné postihnout i počet všech narozených dětí u poddaných a svobodných. Závěr analýzy přinesl zcela jiné výsledky, než kdybychom opomenuli zanést celkový počet narozených dětí, protože porodnost u svobodných byla mnohem větší, čímž dojdeme k výsledku, že natalita nemanželských dětí u poddaných byla trojnásobně vyšší. Viz příloha č. 2.

Jak Plzeňané nahlíželi na tento společenský jev, se i po zpracování matričních údajů můžeme jen domýšlet, nezdá se však, že by byl exaktně výjimečný. Záleželo především na výchově dívek a je přirozené, že nemanželské dcery mohly mít nemanželské dítě spíše než ty z úplných rodin. V tomto případě však výjimka nepotvrzuje pravidlo, neboť počet v nemanželském poměru narozených matek byl většinou menší než počet manželských.^{113]}

Jak už bylo řečeno, dítě v matrikách nelze příliš postihnout, protože je zde zachyceno jen jako „dítě, které se narodilo někomu“. Samozřejmě se dozvídáme, kdo byla jeho matka, popřípadě přiznaný otec. U přiznaných otcovství také můžeme potenciálně zjistit, zda spolu dotyční rodiče zůstali, nebo se naopak rozešli; to však záleželo jen na libovůli zapisovatele.^{114]}

Ve druhé polovině 19. století jsou matriky již sdílnější a obsahují i mnohé jiné skutečnosti. Zachycují úmrtí dítěte v raném věku s přesným datem a v některých případech i zprávu o úmrtí osoby dokonce až v jejím pozdním věku. Kromě toho se zmiňují, kdy bylo dítě v dospělém věku oddáno, za koho a kde, popřípadě obsahují informaci, zda dotyčný(á) odpadl(a) od katolické církve a navrátil(a)-li se do katolické církve. Seznamují nás nejen s původem matky, ale, pokud mohou, i s původem otce.

Jméno a původ matky je zachycen jak v matrikách z počátku první poloviny století, tak i v matrikách z jeho druhé poloviny. Matriky zachycují otce i matku rodičky a případně informují o smrti otce rodičky. Případy, že byla matka sama nemanželským dítětem, matriční knihy ve svých záznamech evidují jako „(...) *nemanželská dcera* (...)“ nebo uvedou pouze její matku – pak předpokládáme, že byla nemanželským dítětem.

Co se týče zaměstnání matky, většinou bývá uváděno, že byla dotyčná služebnou či služkou, méně často švadlenou. Žádný ze sledovaných záznamů neuvádí jako rodičtinu profesi prostitutici. Jak bylo však již výše popsáno, nevěstky do matričních záznamů uváděly, že jsou služebnými. Z toho důvodu můžeme předpokládat, i vzhledem k vysokému počtu služebných v matrikách, že některé z těchto žen patřily mezi „naše padlé“.^{115]} O dvou ženách, které v Plzni porodily a byly zachyceny ve zkoumaném vzorku, můžeme s jistotou říct, že byly trestankyněmi.^{116]}

113] Např. v roce 1880 se dokonce narodily dvě nemanželské děti do jedné rodiny. Emanuel se narodil 6. ledna 1880 Barboře Radové a Anna se narodila 1. května téhož roku Marii Radové. Rodiči obou zmařených dívek byli nádeník v Plzni Vojtěch Rada a Františka roz. Dobrá. Z matriky se také dozvídáme, že Emanuel zemřel 29. června 1880 a Anna 16. července 1880, oba na psotník. SOA Plzeň, Sběrka matrik západních Čech, Matrika zemřelých Plzeň (1878–1884), sv. 045. s. 174, s. 178. Prarodiče Radovi tak během jednoho roku vystrojili dvoje křtiny a dva pohřby.

114] Například u dítěte Boženy narozené v lednu 1880 se dozvídáme, že se matka Teresie Dvořáková provdala za přiznaného otce své dcery Vojtěcha Hundla dne 26. listopadu 1881 ve Vídni v Jedlersdorfu. SOA Plzeň, Sběrka matrik západních Čech, Matrika narozených Plzeň (1879–1880), sv. 062. s. 221.

115] V matrikách je však možno vysledovat ženy, které se v záznamech opakují. Za zmínku stojí například Dorota Caltová, která během dvou let porodila dvě děti. V březnu 1858 syna Josefa jako dítě nemanželské a v listopadu 1860 dceru Kateřinu, také jako nemanželské dítě. O Kateřině víme, že v červnu 1861 zemřela a při dohledání v matrikách zemřelých zjistíme, že příčinou úmrtí byl opět psotník. SOA Plzeň, Sběrka matrik západních Čech, Matrika zemřelých Plzeň (1859–1866), sv. 042. s. 69.

116] Nejprve o Magdaleně Buřsingerové, dceři tovaryše zednického Simona Buřsingera, které se v lednu 1840 narodila dcera Eleonora a která je v matrikách zachycena jako „*Criminalnj Inquisitka*“. (Podle slovníku *Německo-české názvosloví úřední a právní* inquisit znamená vyšetřovavec či obžalovaný, takže dotyčná byla pravděpodobně zkoumána pro nějaký přestupek.) SOA Plzeň, Sběrka matrik západních Čech, Matrika narozených Plzeň (1839–1844), sv. 014. s. 67. Hůře na tom vzhledem k okolnostem byla Josefa Marie, která se narodila v lednu 1860 matce Kateřině Panuschkové. Kateřina je v matričních záznamech označena jako „(...) *káranec v káznici Plzeňské, nemanž. dcera + Marie Panuschkové* (...)“, takže dítě se nejspíše narodilo ve vězení. SOA Plzeň, Sběrka matrik západních Čech, Matrika narozených Plzeň (1859–1861), sv. 053. s. 25.

Jako nejčastější povolání tedy rodičky uváděly, že jsou služebné, což nám dokazují především roky 1890 a 1900.^{117]} V posledních desetiletích 19. století můžeme vysledovat tendenci, že jsou rodičky často uváděny jako dělnice či nádenice, ale začínají se objevovat i jiná zaměstnání.^{118]}

Matriky ve druhé polovině 19. století také detailně informují o zaměstnání otce, jenž se ke svému dítěti přiznal, a o jeho původu. Více podrobností, které souvisejí s osobností otce, jsme schopni z matrik vyčíst také proto, že se ve druhé polovině 19. století mnohem větší procento mužů přiznalo k otcovství.^{119]} V matrikách se také objevují případy, kdy se někteří plzeňští muži rozhodli ujmout se cizího dítěte.^{120]}

Ačkoliv je druhá polovina 19. století sdílnější, pokud jde o přiznání otcovství, a tím pádem i rozšířena o zaměstnání samotných mužů, není snadné postihnout všeobecnou statistiku jejich povolání. Kdybychom chtěli uchopit roky 1890 a 1900 jako vzorové, nedošli bychom k téměř žádnému výsledku. Za zmíněné roky jsou povolání otců nemanželských dětí velmi pestrá a jsou i téměř stejně početná jako celková hodnota otců, kteří se přiznali k dítěti. Detailně můžeme postihnout například roky 1890 a 1900 a povolání přiznaných otců.^{121]}

117] Jen pro představu, v roce 1890 z celkového počtu 143 nemanželských dětí bylo celkem 55 matek služebnými, tj. 38,46 %. O deset let později, v roce 1900, byl počet nižší, z celkové hodnoty 184 nemanželských dětí bylo 60 matek uvedeno jako služebné, z procentuálního hlediska tedy 32,61 %. Tento výsledek je zapříčiněn větší diferenciací povolání, která byla k údaji o matce zanášena.

118] Například v dubnu 1880 se narodila Emilie Berta, jejíž matkou byla cvičitelka na piano ve Vídni Barbora Grötzingarová, dcera plzeňského strojvůdce. SOA Plzeň, Sbirka matrik západních Čech, Matrika narozených Plzeň (1879–1880), sv. 062. s. 286. V souvislosti s cvičitelkou na piano neopomeňme herečku u německého divadla v Plzni Marii Wollmannovou z České Lípy, které se v březnu 1890 narodila dcera Emilie Antonie. SOA Plzeň, Sbirka matrik západních Čech, Matrika narozených Plzeň (1888–1890), sv. 068. s. 406–407. Ani k jednomu z těchto dětí se otec nepřihlásil.

119] Viz příloha č. 3. V roce 1860 se třikrát narodila dvojčata, ke kterým se nepřiznal ani jeden otec, v roce 1870 se dvojčata narodila dvakrát, otcovství bylo přiznáno jedenkrát, roku 1890 se narodila dvojčata dvakrát, otcovství nepřiznána a v roce 1900 byla na svět přivedena jednou, ani v tomto případě se k dětem otec nepřiznal. Přiznání otcovství bylo podmíněno podpisy dvou svědků, nežádka tehdy, když nastala situace, že muž „(...) se svolením manželky před spolupodepsanými svědky za otce přihlásil se a do matriky zapsán býti žádal.“ K přiznání otcovství je mohlo dohnat svědomí, jejich charakter, příbuzní matky dítěte a mnohé jiné. Muže k tomuto činu mohly dovést také úplně jiné příčiny – předně není zcela jisté, zda přiznaný otec byl vskutku otcem dítěte a nešlo pouze o jakési „vzájemné služby“ mezi jednotlivými rodinami. Obzvláště rok 1890 byl bohatý na všelijaké výjimky. Jednou z takových je případ Františka Sádla, zámečnicka při c. k. státní dráze, a Alžběty Čechilové, které se v září 1890 narodil syn Václav. František Sádlo se přiznal k otcovství, ale nejspíše ne na dlouho, k matričnímu zápisu bylo později dopsáno: „*Legitimace tato jest neplatná, ježto František Sádlo není otcem tohoto dítěte.*“ SOA Plzeň, Sbirka matrik západních Čech, Matrika narozených Plzeň (1888–1890), sv. 068. s. 375.

120] Například František Kožnara, dozorčí vězňů c. k. krajského soudu v Plzni. Ten se rozhodl přisvojit si Františka Kellnera, který se narodil v květnu 1890 služebné Marii Kellnerové. Až o sedmáct let později, dne 20. března 1917, si dítě přisvojil a František poté mohl užívat jméno Kellner-Kožnara. SOA Plzeň, Sbirka matrik západních Čech, Matrika narozených Plzeň (1890–1891), sv. 069. s. 29.

121] Mezi otci narozených dětí byli v roce 1890 čtyřikrát zastoupeni pekaři, třikrát obuvníci a nádeníci, dvakrát dozorce u c. k. trestnice a jedenkrát havíř, cihlář, koželuh, soustružník, inženýr v městském stavitelském úřadu, strojvůdce na c. k. státní dráze, městský nadstrážník a další. Seznam povolání, která otcové vykonávali, je téměř stejně početný jako přiznaná otcovství. V roce 1900 tomu nebylo jinak, kromě výše zmíněných (a mnoha dalších) se k otcovství přiznali architekt na Smíchově, hotovitel hudebních nástrojů, učitel hudby, hudebník, konduktér při c. k. státní dráze, berní správce a také pětkrát obuvník. SOA Plzeň, Sbirka matrik západních Čech, Matrika narozených Plzeň (1888–1890), sv. 068. s. 386–401; Matrika narozených Plzeň (1890–1891), sv. 069. s. 1–383; Matrika narozených Plzeň (1898–1900), sv. 076. s. 347–451; Matrika narozených Plzeň (1900–1901), sv. 110. s. 1–204.

Panující tendence pokládat za příčinu všeho „smilstva“, tedy uvolněných mravů, přítomnost vojska, v Plzni tedy 35. pěšího pluku, se na základě výsledků jeví jako zcela mylná – v seznamu povolání figuruje voják ve stejné míře jako ostatní. Nesmíme však opomenout, že dvě třetiny mužů se k otcovství nepřiznaly. Je možné, že jimi mohli být zmínění členové 35. pěšího pluku. Můžeme také porovnat hodnoty u členů vojenské jednotky s jiným povoláním, například s obuvníky a krejčími.^{122]} Hodnoty k postižení povolání nejsou však příliš směřodonné. Není možné jedno řemeslo označit za dominantně se vyskytující v matrikách u nemanželských dětí, tím bychom ho neprávem odsoudili jako živnost s nejpokleslejšími mravy. Je nicméně patrné, že osazenstvo 35. pěšího pluku, obuvníci, krejčí a dále kočí a pekaři se ze všech povolání uvedených v matrikách vyskytují jako příznání otcové nejčastěji.^{123]} Mezi další povolání, která s právě uvedenými zcela jistě souvisí, můžeme zařadit holiče a konduktéry u c. k. státní dráhy. Stejně jako předešlá se i tato v matrikách vyskytovala často, což je nejspíš zapříčiněno skutečností, že jsou ona povolání blíže ženě, která mohla s mužem při jeho pracovní době navázat kontakt – a nebo naopak: on mohl oslovit ji.

Shrnutí

Královské město Plzeň v 19. století prošlo dynamickým kulturním a zejména stavebním rozvojem. S postupující industrializací a rostoucími pracovními příležitostmi rostl i počet nově příchozího obyvatelstva. To se soustřeďovalo do dělnických periferií na okraji města, zejména do Pražského (dnešního Východního) předměstí, kde se vyskytovalo nejvíce továren, ale také do Říšského, dnes Jižního předměstí.

Jako kulturní město nabízela Plzeň již v 19. století návštěvu divadla, procházky v novém Lochotínském parku a nemalý počet hostinců a kaváren. Měšťané se mohli účastnit tanečních a hostinských zábav. Plzeňské obyvatelstvo bylo v 19. století výrazně sociálně diferenciované, což dokazuje například dělnická kolonie Na Jánské, ve které byly stavěny jednopokojové byty pro několikačlennou rodinu, a zároveň nově vznikající vilová čtvrť na Lochotíně.

Zvláštní skupinu obyvatelstva tvořily kuplířky a nevěstky nalézající se ve vykřičených domech v Plzni. V úvodní části práce byly přiblíženy legislativní postupy vůči prostituci, tj. prohibice (úplné zakázání prostituce), reglementace (tolerování prostituce) a abolice (s cílem odstranit příčiny vedoucí k prostituci, a tím i tento společenský jev). V 19. století se z těchto postupů uplatňovala reglementace, Plzeň nevyjímaje. Ačkoliv prostituci a kuplířství upravovaly říšské zákony, konečný rozsudek a trest byl v kompetenci městského úředníka.

122] V roce 1890 z celkového počtu 44 mužů, kteří se přiznali ke svému dítěti, byl jen jeden členem Pětatřicátníků s hodností nadporučík, krejčí byli dva a naproti tomu čtyři příznání otcové byli z cechu obuvnického. Zcela jiného výsledku se dobereme, když uchopíme k porovnání rok 1850, kde zjistíme, že hodnoty a zastoupení byly zcela opačné. Z celkových 22 příznaných otcovství bylo 5 mužů členy 35. pěšího pluku: desátník, šikovatel a vysloužilí členové posádky, nyní tovaryš obuvnický, tovaryš zednický a tovaryš krejčovský. Z cechu obuvnického zaznamenáváme jen jednoho muže a krejčí dva. Jeden bývalý šikovatel se stal tovaryšem obuvnickým a jeden krejčovským, avšak hodnoty k postižení povolání nejsou příliš směřodonné. SOA Plzeň, Sbirka matrik západních Čech, Matrika narozených Plzeň (1888–1890), sv. 068. s. 386–401; Matrika narozených Plzeň (1890–1891), sv. 069. s. 1–383; Matrika narozených Plzeň (1848–1852), sv. 050. s. 153–255.

123] Viz příloha č. 4.

V roce 1893 vešly v platnost *Předpisy policejní týkající se majitelů bordelů a policejně trpěných nevěstek*, které postavení *padlých žen* v Plzni upravovaly. Z dochovaných archivních pramenů je však zřejmé, že se majitelé vykřičených místností snažili nařízení obejít víc než samotné nevěstky.

Ze všech shromážděných pramenů vyplývá, že osudy osazenstva vykřičených domů plzeňskou společnost příliš nezajímaly; dívky pro ně byly osobami bez tváře a beze jména. Zejména kvůli rušení nočního klidu se hněv Plzeňanů obracel primárně proti provozovatelům vykřičených domů; cílem měšťanů bylo nechat nevěstince uzavřít a jejich majitele pohnat před spravedlnost.

Doklady o pravidlech a poměrech, které panovaly v konkrétních vykřičených domech, se nedochovaly. Doloženo ale je, že častými majiteli nevěstinců byly manželské páry – manželé Kellnerovi, Kupkovi a Kramářovi. Častokrát se také majitelé dostávali do střetu se zákonem. Souběžně s nevěstincem provozovali hostinskou konfesi, ačkoliv dobové právní normy na vykřičené domy uvalovaly prohibici.

Nejvíce vykřičených domů se nalézalo v oblastech Říšského a Saského předměstí. Téměř na půli cesty mezi lokalitami s nevěstinci se nalézaly kasárny 35. pěšího pluku; blíže to Pětatřicátníci měli do ulic Říšského předměstí – zde se nevěstince nalézaly v ulicích Kalikova, Koželužská a Radčická, čímž byly místnosti kumulovány blízko u sebe. Tato skutečnost byla výhodná pro strážníky (při hlídce) i pro městské lékaře. V této lokalitě se nalézaly nevěstince u Mannové, u Kellnerů a u Kriegerbeckové.

Zatímco na Říšském předměstí existoval pomyslný Kalikovský trojúhelník vykřičených ulic v dohledu stejnojmenného mlýna, Saské předměstí bylo svým rozmištěním nevěstinců velmi roztržštěné. Nejbliže k městskému centru se nalézal vykřičený dům Na Poříčí u manželů Kramářových, jenž se nalézal v blízkosti nově postavené obecní školy. Téměř přes cestu ležel nevěstinec Drobníkové v Zelinářské ulici a v ulici U Sv. Rocha nevěstinec Radovanové. V ulici Luční provozovali svůj podnik manželé Kupkovi a v Plánské ulici se nalézal nevěstinec „V Stromovce“, jehož majitelkou byla Anna Fousková. Podnik Fouskové dosáhl podobně neblahé pověsti jako vykřičený dům Anny D. Radovanové, provozovaný naproti budově dívčího lycea. Nejdále od centra ležel nevěstinec Jonákův, a to v již vystavěné Dělnické ulici v kolonii Na Jánské.

Tím je výčet známých plzeňských nevěstinců kompletní; podle dochovaných zmínek ovšem existovaly další vykřičené místnosti u hlavního nádraží. Tyto nevěstince byly kolem roku 1893 uzavřeny kvůli nově otevřené školní budově v jejich blízkosti.

Prostituci nelze vytrhnout z kontextu zločinnosti a patologických jevů, proto práce zachycuje nejen *padlé ženy* v nevěstincích, ale také vražedkyně dětí. Výchozí postavení matek nemanželských dětí nebylo jednoduché, ať už kvůli finanční situaci či společenským poměrům. Studie tedy také zachycuje problematiku infanticidia (usmrcení narozeného dítěte matkou), doloženou na konkrétních příkladech.

Při sledování osudů žen na periferii plzeňské společnosti se můžeme opřít i o provedenou sondu do matričních knih, sledující četnost nemanželských dětí za počáteční roky jednotlivých dekad 19. století a rok 1900. Využití matrik dokazuje, jak jsou archivní dokumenty nevyčerpatelným zdrojem historikova poznání. Neprokázalo se totiž, že by za nezanedbatelným počtem plzeňských nemanželských dětí stál 35. pěší pluk, jakkoliv bývá přítomnost vojska často spojována se zvýšeným počtem dětí narozených mimo manželství.

Při zhodnocování tématu prostituce v Plzni v 19. století docházíme ke dvěma důležitým poznatkům. První z nich je ten, že si Plzeň podobně jako většina ostatních českých měst dokázala uchovat torzovité archivní prameny, ačkoliv všechny měly být po schválení

aboličního zákona z roku 1922 (a doplňujících předpisů z roku 1924) zničeny. Především z této příčiny je nutné porovnávat archiválie s pomocí literatury, která pojednává o prostituci v jiných českých městech.

Na základě komparace plzeňské situace během 2. poloviny 19. století jsme došli ke druhému zásadnímu poznatku, podle něhož byla situace v jiných městech, konkrétně v Ostravě, Čáslavi a Kutné Hoře, téměř totožná s tou v Plzni. Proto můžeme považovat obecné tendence panující od první poloviny 19. století v celých českých zemích za příznačné i pro námi zkoumanou oblast.

The „Fallen“ Women in Pilsen of 19th century

Summary

The population of Pilsen was socially differentiated during the 19th century – that proves for example the workers' colony Na Jánské, where many single-room flats for a broad family were built, and a new villa quarter in Lochotín on the other hand. An unusual part of the society were procurers and prostitutes who could be found in a red-light district in Pilsen.

In the 19th century, regulation was used against prostitution as one of the legal procedure – in Pilsen as well. Prostitution and procuring was regulated by empire laws, but the verdict and punishment depended on municipal officials. In 1893, *Police regulations for brothel owners and tolerated prostitutes* came into force, that adjusted the position of these sorts of women.

All the gathered sources show that Pilsner society was not much interested in the fates of the brothel staff, the girls were some individuals without a face and name. Citizens of Pilsen were primarily angry at the brothel owners because of the noise disturbance at night.

Most brothels were around Říšské and Saské suburbs. In the Říšské suburbs, brothels could be found in Kalikova, Koželužská or Radčická street – the places were really close to each other and everything was inside an imaginary triangle near Kalikovský mill house. Saské suburb was more fragmented, there nearest brothels were Na Poříčí, and then in Zelinářská, Luční, Plánská, Dělnická and U Sv. Rocha street.

Prostitution cannot be taken out of context, it is connected with crime and other pathological phenomena, that is why this thesis deals not only with prostitutes in brothels but also female children murderers (also known as infanticidium). While studying the fates of the women on the edge of the society, we can also focus on registry books, where the frequency of illegitimate children can be found.

There are two important conclusions when evaluating the prostitution in Pilsen in the 19th century. The first finding shows that Pilsen (like other larger Czech cities) was able to keep only fragments of archive sources. When comparing the situation in Pilsen in the 2nd half of the 19th century, we came to realize that the situation in other cities (Ostrava, Čáslav, Kutná Hora) was almost identical. That is why we can consider the tendencies in the 1st half of the 19th century in all Czech countries to be characteristic for our research area as well.

